Массе а мехкий пролетареш, вlашагlкхета!

# СЕРДАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕН МИНИСТРИЙ СОВЕТЕН ОРГАН

(«СВЕТ») Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров Чечено-Ингушской АССР

Газет арадувла 1923 шера дехь • ШОАТТА, 6 апрель, 1974 шу. • № 42 (5338). • Мах 2 кап.

## КПСС ЦК хиина совещани

Союзни республикийн Компартей ЦК-ий, КПСС краевой, областной, окружной комитетий а хlаьта нитта парте цхьайолча городскойн районнийн комитетий а юкъарча отделий заведующей совещани хилар КПСС ЦК 2—4 апреле.

Совещане партийни комитетий юкъарча отделий декхарийн хьакъехьа боккхача доархlаме къамелъ дир гулбеннерашта тlадбаха тlакйцача КПСС ЦК Генеральни секретара воккъоста Л. И. Брежнева.

Совещане лаьийгlар КПСС ЦК Юкъарча отдела заведующе нов. К. У. Черненкос партийни органий юкъарча отделий балха стиле методаши эргальха товжра хьакъехьа аьча докладага.

Доклад кийнача декъа лаьнар цхьайолча союзни республикийн Компартей ЦК-ий, КПСС крайкомийн обкомийн, парте цхьайолча горкомийн окружкомийн юкъарча отделий заведующийн, кхычар.

## ООН ГЕНЕРАЛЬНИ АССАМБЛЕЯ КЪАЬСТТАЧА СЕССЕ

9 апреле Нью-Йорке хьеллача ООН Генеральни Ассамблея VI къаьсттача сессеца дувзадеяна СССР Министрий Совето цига яхийта СССР делегаци чlоагlъьай КПСС ЦК Политбюро член, СССР кхыча мехкашцарча гlулакхий министр А. А. Громыко керте а волаш.

УССР делегаци чlоагlъьай УССР Министрий Совето республика кхыча мехкашцарча гlулакхий министр Г. Г. Шевель керте а волаш.

БССР делегаци чlоагlъьай БССР Министрий Совето республика кхыча мехкашцарча гlулакхий министр А. Е. Гуриновиа керте а волаш.

## ХЬУВКЪАМЕ ХУРГЬЯ ГЕКТАР

Ялаташ дlадуэ ханараш агрегаташ я хlана Къилбаседа Кавказан, Украинан, Молдаве, Средни Азен, Закавказьин республикий аренашка болх беш. Хlара дениь шерлу бlаьстан юхье дlаюэча хlамай фронт. Лаьтта лелалерий патриотически уйла — КПСС Центральни Комитето партега, советски халкъага дачча Кхайкарала гlулакхана жоп лура, пятилетка дийлагlча шера лакхц хьувкъам кхебелга, КПСС XXIV съезда кхоабелгъа юрта боахам дегlабоаладбара комплексни программа кхоачашъярга бодача цкъатгlа боккха гlа боаккхелга.

Дlадаха шу эгара дукхагlа ялат, боамбе, кхийола культураш гулъярца белгалдаьккхача юртарча къахьегамхой толамаша дика хьалаш кийчдергда из де лерхlар кхоачашдара. Дукхача республикай хьалхалаттача колхозашен совхозашен тешшане 35—40 центнер ялата боах хlара гектара тlара. Кхашкара продукци аьсамйоах целинникаша. Масала, Къилбаседа-Казахстански областерча Бишкульски районе дlанхача гуракхьа хlара гектара тlара 20,5 центнер, Кокчетавски областерча Арыкбалыкски районе — 19,6 центнер ялат дакхкад. Цхьабакъда массанахьа а латтаа гlулакх цига, кхашкара продукци дукхагlа яздра йола резерваш хlана а кхоачаша гаьна а кхьметтел хьалхвлаттача боахамашка а.

Хьувкъам лакхбар — кхоачашдича мехка лаьтта леладеча хlид эффективность лакхъялар белгалдекккхаш дола кертерча декхарех ца1. Эрий дьвда лаьтташ карадерзадаь 20 шу дизадара хетаь Алма-Ате хиннача торжествении заседане къамелъ деш нов. Л. И. Брежнева белгалдаьккхар: «Нагахьа санна гучахьа лупца вай доахке, дукххача боахамашка, аь-и ардир кхьметтел районашка а, вай хlанз а хьувкъам лока кхебу. Хlаьта хlара гектара тlара хьувкъам лакхбар — деррига чудахьа ялат алсамдалар, юртбоахама продукци дукхагlа ялар дахьа дий, хlаьта доаче — хьалкъа вахара боарам дlахо лакхбар».

Iалаьмате дукха ахча дlахец пачхьалкхено лаьтта лелаелара культура лаакхьара, ялат тешшане, тlа-тlа дукхагlа дилара. Дукхагlа тел юрта керда техника, минеральни удобренеш, шерлу мелиорице масштабаш. Пачхьалкхен капитальни вложений чотах укх шера дена пайда ийбе лерхl 562 эзар гектар долча хий декхача лаьттаех. 64,6 миллион тонн тукам кхоачаргъа колхозашкее совхозашкен. Ниэ бола тракторашин комбайнашн Iотlадхетаргъа пар машинин парка. Мамотта дукхагlа пайда эша беза цу Iалаьмате йоккхийча материально-технически ресурсех.

Гlулакха толам белга эгара хьалха Iалмаш хьалхвлаттача практикай дlадехарий лараа тlа кхашкара балхаш кхетамца вlаштlехьдахарах, лаьтта леладерий гоналлахи агрономаша тевердадараш творчески лахарахи тайша да. Дукхьаа цунна тевердадараш творчески лахарахи тайша да. Дукхьал цуна тешна деш за хоаэаш долча боахамий къохкаме гlулакхаш. Ялатий фабрика а хиина дlаэттай Ростовски областера «Гигант» цэа совхоз. Совхха укхаза хlара гектара тlара 22,3 центнер ялата вьккар. хlаьта укх шерарча социалистически декхарашка лаьтта цифра 34 я, деррига чудахьаш дола ялт 80 эзар тоннаха дlакховчадергда. Доне лакха хьувкъам кхебар дукха эгара хьалха из дlайолаьраш «Гиганта» ялат кхебараш ба, хlаьта шоай дош сийленца кхоачашдара цар долла хlана а ду. Цар дикагlйолча агротехнически хапашка дlахlана а ду. Цар дикагlйолча агротехнически хапашка дlадийна гуракхьа дув ялаташ, дlадуэча фуна цхьана хlара гектара тlа 30—40 килограмм суперфосфат тессай, дlадийнагча ялаташта тукашна подкормка яьй, тlеккана фу кийчдаьдча бlаьстан юхье дlаюэча хlамашта. Карагlдьяначох кхоачам боь ца а Iош, керд-керда, тlа-тlа чоалхагlа дола декхараш, лаьрхlар дикхача агротехникаша, хьаьарена къахьегамна чlоагl а деш, шийна хьалцашка уттадар — лаьтта леладерий хlара коллектива декхар да.

Деррига чудахьаш дола ялат алсамдаккхара гlулакха юкъе дикка доккха лакъа лаца деваш ба хьажкlаш кхеераш. Хlаьта цар карара резерваш мел йоккхий я хьахьокх, цу культура хьувкъам бе-бе хулаш хилара. Масала, дlахча гуракхьа Узбекистана боахамаша хlара гектара тlара 51 центнер хlала ккхавар аьна вьккар фуалъьархча хьажкlий, хlаьта Туркменистана боахамаша — 10,7 центнер мара дикккхинабар. Баш-дики хьувкъам кхебаьб Нерсий - Балкарой АССР лаьтта леладераша — юкъера лаьрхlача хlара гектара тlара 46,5 центнер. Хlаьта Нохч-Гlалгlайи Дагестански АССР-аккарча цар доахоушта метлаш кхьметтел цу гайтачоа гаргахача а. Хьаьхаьхlаш кхеераша хьалхалаттарий опытах шерра пайда эцаргбоа да, продукция ваьза сниэ алсамйоаккхаргйола гlулакх деваш а моттигера партийни, советски, юртбоахама органаш.

Аьлхача хlара гектаро юха хьалур доккхача даьхьа дlадуэча фуга хьежжа хул. Дукххача боахамаша дикагlча сортел дола фу мара кlален. Цхьабакъда дlадийнача фух хьалур алсамдоаккхиега хlана ухх сакхьата лаьтта леладерий юкъара ваком а хиина дlаэттадац. Оарц дала деваш гlулакх ца Курганаски, Пермски, Свердловски областий дукххача районашка хила дакъа фу хlанэ а дlаюэча кондицешка кхоачадаяза хилар. Бlаьсти хьежаргьа, цудухьа лаиза дардоаяча моттигаш кхм тlа а ца цlендаьа, цуна малхаш тохаьта, фетанаш обработка ега сихагlа вlаштlехьдаккха деза.

Хьувкъам дlахо лакхбараш деррига ялт дукхагlа даккхаран резерваш я хlара боахаме. Эгара хьалха из да — лаьтта леладара культура лаьрга, техникана эксплуатацеш дикагlа яга, минеральни органически удобренеех кхетамца пайда эцар. Хlанэ а дукха моттигаш я вай машинаша цхьан сменаш мара болх ца беш, тукаш зекьа йовеш, кхоачашдергъявагlа пайда гlоаш агротехника правилаш кхоачаш ца еш. Практикено дог теша а цен тьахьонх, култал ясла дар, планова дисциплина толлар, кадраш во кийчъяр бахьан долаш йийцаца цу тайпарча леладарлонашца боахамаштех пачхьалкхенгаш доккха зе деш хилар. Цудухьа хlанэ къаьстта лоархlаме да деррига участкашка КПСС ЦК декабрьски (1973 шера) Пленума указашцахьа, хьежжа организованность лакхьар, тlахьалах чlоагlагlа лоттабар, шоашта тlадилача гlулакха хьалхара кадрай бехктохкам лакхбар.

Пятилетка дигъагlча шера доккхий декхараш тlаийцад механизаторий кхеперчаш хьелперчаш. Цо къаьстта бехктохкам тlабожабу юртийкарча коммунистанта. Цар декхар — ялаташ дlадуэча деношка механизаторий низ бола из йоаржаар, ялатаци кхйола культураш кхерча прогрессивни технологи хlара бригада, хlара отделене юкъеяхахьа йиш хургйола хьалхалаттарий опыт кхуа берригача кхоаккъехкоашта дlайоаэйтар. Iалаьмате лоархlаме да материальни моральни поощрене система эргайоахаш тоаяр, къахьегама оасаре лакхьяра пайда беаш тlабахайтар. Цудухьа, дукхагlа а, керттерча лоархlаме да коммунисташ шоайкара дика гlулакхаш гойташ хилар, къахьегаме хьалхалаттараш уж хуга.

Ерригача культурай хьувкъам дlахо лакхбаро, хlара гектара тlара чудахьар алсамдаккхара Iалашдаргда лаьтта леладераша планаш декхарели толаме кхоачашделга. Ерригаа а пятилеткана гlулакх де еттае ела юрта боахама продукци дукхагlа яккхарин пачхьалкхенга йоккхара керттера йола из резерв.

(Укх шера 2 апреле арадаьннача «Правда» передовай).

Селхан КПСС обкома политически просвещене Цlагlа Нохч - Гlалгlай областной а, Грозненски городской а партийни организацей актива собрани хилар. Цига «Эрий даьда лаьтташ карадерзадаь 20 шу далара хетаь Алма-Ате хиннача торжественни заседане нов. Л. И. Брежнева даьча къамелага хьежжа областной партийни организацеша хьалхашка латтача декхарех» доклад дир КПСС обкома хьалхарча секретарь С. С. Апряткина.

## ПАРТИЙНИ АКТИВА СОБРАНИ

Прениех къамельаш дир П. Д. Лопатина — КПСС Надтеречни райкома хьалхарча секретара, А. Харикова — Ачхой-Мартана районе «Новосельский» совхоза директора, Б. С. Шадиева — Сунженски райисполкома председателя, В. А. Новака — Грозненски опытно - мелиоративни станце директора, Н. П. Травина — Шелковски района «Путь к коммунизму» яхача колхоза председателя, Е. В. Тумсоева — республика мелиорацен хин боахамен министра, Ш. Гайтемировас — Грозненски района «Атагинский» совхоза звеньевас, Н. А. Ананесова — «Сельхозтехника» республикански объединене начальника, Ф. У. Томаева — Назрановски райисполкома председателя.

Партийни активе собране балха юкъе дакъа лоцаш вар КПСС ЦК юртбоахама отдела сектора заведующи В. Д. Колобаев, КПСС ЦК инструктор А. М. Васильев.

Дийцача дешах лаьца резолюци тlаийцар партийни актива собране.

Партийни актива собране балхах йола отчет газета аргlанарча номер тlа хургья.

# СУХАЛБЕ, МЕХАНИЗАТОРАШ!

Доаккхий декхараш тlаийцад укх шера Шалъа района «Шалинский» совхоза Абдуллаев Саламу керте латтача звенос. Бьвча балхах аккордно - премиальни мах тергболаш 1030 гектар кха леладе хьатlаийцад звенос. Цох 355 гектар гуракхьа дийнача ялато дlалоац, 50 гектар шекара свекла лаьрхlа да, 300 гектар ялатин 325 гектар силосаш лаьрхlа хьажкlаш дlае, лаьрхlад.

Уж балхаш дара мел дика техника я звенога: кхашка удобренеш йоаккхага дlадоладелча дена гурахьа ялат чуэяьлца мел эшаргъяр. 4 гусенични 5 МТЗ-50 яхен трактораш, лаьтта кийчде а хlамаш дlае а эша юртбоахама инвентарь йолаш я. Хlанэ чуйийна балхаш дош а звено. Шекара свекла дlаяш, хьажкlа юртйолча кхашна малхаш доахаш, цкъа дlайийча дукхача шерашка тlаьолча баьцашта хьф декхаш ба уж. Дийнахьа хlамаш дlаюэ хlаьта бийсан маккаш доах. 180—200 процент кхоачашъеш къахьегаш балхаш деча трактористаш Амерсултанов Султан, сеяльщикаша Сатаева Полас, Эгласова Сооддата, Ахаева Зайнаба, иштта кхыбараша. Звено балхашта кулгалду болха опыт а гоэзал а йолча агронома Панков Федора.

Бlаьстан мехьара балхаш дикеа сихан чандала дош деппад звенос.

СУРТА ТlА: тракторист Амерсултанов Султан сеяльщица Сатаева Полаен.

И. ПЛИЕВА сурт.

## «БIАЬСТАН ДЕНО ШУ КХОАБ»

Шийла ухача деноша бlаьстан балхаш тlехьа доахе а юрташкарча механизатораша лаьгlдан балхаш. Апрель бутт болалуш 37,3 эзар гектара тlа бlаьстта юа культураш дlайийна яьнай республика колхозаши совхозаши. Планагlа йоагlарех 20 процент я уж.

Грозненски районе 12 эзарп Наурски районе 7 эзарп гектар, е дlае еарех кхоалагlа дакъа, дlайийнад ух. Ка боал ялати зернобобови культураш (хьажкlашк дуген долаш) дlаэра план тlехкхоачашъяьд Гудермесски Шалински районашка. Гадуарташ дlае доладевлад Грозненски, Гудермесски, Надтеречни, Ножай-Юртовски, Шелковской районий боахамаш.

970 гектар, е планагlа йоала 11 процент, хlайийнад республике шекара свекла, 2827 гектара тlа (плана 27 процент)— баьцалараш а дlадийнад. Ка балхаш дика дел Ачхой-Мартановски, Шалински, Ножай-Юртовски районашка.

Дlайийнад цигта 14 эзар гектар цхьан шера хулаш йола баьцаш а. Чуййна хьажкlаш дlае кийче ен ба дlаэш механизатораш.

Процентаца лаьрхlача республике районашка бlаьсти юа культураш дlалолийнай хьагхьэех лоелхьа цхьатоахча цифраш:

| | |
|---|---|
| Ачхой-Мартановски | 23 |
| Веденски | — |
| Грозненски | 22 |
| Гудермесски | 13 |
| Малгобекски | 10 |
| Надтеречни | 20 |
| Назрановски | 3 |
| Наурски | 30 |
| Ножай-Юртовски | 11 |
| Советски | 2 |
| Сунженски | 14 |
| Урус-Мартановски | 14 |
| Шалински | 30 |
| Шелковской | 20 |
| г. Грозный | 31 |
| Республика гlоала | 20 |
| Совхха 2 апрели хинар | 23 |

# ХА ЦА ТУЛЛИЙТАШ

Нохч - Гlалгlайчен юрта боахама хьалха латтарена республика берригача лаьтта леладерашка яздаьча гуччахьарча кисьмо тlа аьнад:

«Вайна, лаьттанца болх бераш, тодм боаш гlулакх да. воаш кхоабиш долча лаьттан хам ца бар. Вай тешам беннад партега, советски халкъага Кхайкарал даьча КПСС Центральни Комитетага тlагlертта а воаш кхо ца деш а де дезар кхоачашдеш, оахаш долча лаьттан хlара гектарах, вайна хьахьожаяьча удобренейн гербицидийн хlара тоннах, вайх тийша вайга хьеннача хlара машинах мамогта дукхагlа пайда а эцаш болх бергба, аьнна. Ховдимболлаш долча гlулакхаша хlаьнокхергда вай; воай доа чlоагlен доаргдоццаши долга».

Из тlахьехам масса хана дага а лоттабеш, ерригга торокаш оарцагlъьха дlахьош ба Ачхой-Мартановски районерча «Лермонтовский» совхоза лаьттга леладераш кхашкара бlаьстан балхаш. Дикагlа йолча агротехнически хапашка дика тоадаьча лаьтта сихха дlайийна баьлар уж 150 гектар горох, 100 гектар кен, 350 гектар мошача доакъара лаьрхlа вlаштагlъьэь баьцаш. Цул совгlа дlайийнай уккаа 250 гектар шекара свекле. Ерригга дlае эзар 500 гектар я. Укх деношка из плана кхоачашъе лерхl лермонтовцаша.

— Къаьстта тераш тlабаний та кийчбеннаб тха механизатораш хьажкlаш дlае, — йоах совхоза парткома секретара Катаев Идрисе. — Из тха лерлашка дика хьувкъам бола культура 2 эзар гектара тlа дlае еэаш да тхо. Царех ахии лаьтта, вожаш—доакъара лаьрхlа я. Хlаьта хlара гектара тlара 40 центнерая кlезигагlа йоаца фуалъьха хьажкlаш деррига кхашкара чуэш а лаьрхlад оаха. Хьалха латтача звеноша дош деннад 50—55 центнер гектара тlара ккха.

Хьажкlаш дlае кхашка юпа бовлара мел эшар кийча да, совхозе. Дика товаь я ерригга трактораш, квадратно - гнездовой хьнесапе хьажкlаш дlаюэ сеялкаш, кхийола тlехьтухеа инвентарь. Iалашдаьд дlаде мел эша фу, дlадера кондицега кхоачадеш тоа а дала из. Хаццахьа аьха, шьрдаь, удобренешца хьаьидаь кийча да деррига лаьтта. Вlашагlъэхкаа хьажкlаш лелаю звенош, царна дlагllаlчlоагlъьай мел эша техника, белгалдаьд вар леладергдола кхаш, кийсдаьд технологически карташ. Хьалхашка латтача декхарех дlаккхетабаьб берригга механизатораш, хlара звеное торонашта хьежжа тlаийцад социалистически декхараш.

Совхозе болаш ба дукхача шерашка лаьттаца боах беш юрта боахама культураш дика хьувкъам Iема, цу даьъа йоакхе опыт Iоаьь бола дика леладераш. Царех ба ерригача республике а дика вовзаш вола, совхха хlара гектара тlара 64 центнер фуалъьха хьажкlаш чуэна вола, Ленина мо ордене лелаю звеньевой Матаев Верса, звеньевой Захаев Лечча, механизатораш Ганукаев Шахмарза, Матаев Сулаибек, кхыбараш.

Торонех бизза пайда а эцаш, хьалха латтарий опыт шерра балха юкъе а йоалаеш лаьттанцара йола продукташ дукхагlа ялара КПСС ЦК Кхайкарала жоп а луш шоашкара доагlа дакъа халкъа юкъерча гlулакха юкъе дахьа гlерташ къахьегаш я совхоза коллектив.

С. СУЛТАНОВ.

## ИЙССАЗЛАГIА ХОРЖАЧА СССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА КЪАМИЙ СОВЕТЕ ДЕЧА ХОРЖАМАШТА ЙОЛЧА РСФСР ХОРЖАМИЙ КОМИССЕ СОСТАВ ЧIОАГIЪЯРАХ ДОЛА

## РСФСР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИУМА УКАЗ

«СССР Лакхехьарча Совете деча хоржамий хьакъехьарча Положене» 39, 40, 41 статьяшка хьежжа РСФСР Лакхехьарча Совета Президиумо сецам бу:

Ийссазлагlа хоржача СССР Лакхехьарча Совета Къамий Совете деча хоржамашта йола РСФСР хоржамий комиссе обществении организацей, къахьегамхой общественни коллективий е вккалаш юкъе а болаш чlоагlъе:

Хоржамий комиссе председатель **Викторов** Алексей Васильевич — Цхьоалагlча пачхьалкхен подшипникови завода болхлошкара, инженерно - технически балхаш дерашкара, гlулакхерча нахагара, город Москва.

Хоржамий комиссе председатела заместитель **Бирюкова** Александра Павловна — Ерригсоюзни Профессиональни Союзий Центральни Советагара.

Хоржамий комиссе секретарь **Петровичев** Николай Александрович — культура болхлой профессиональни союзагара.

Хоржамий комиссе членаш:

**Абдуллин** Нигматулла Тухбатуллович — «КамГЭСэнергострой» яхача производственни объединене № 24 йолча гlишлой - монтажни управлене болхлошкара, инженерно - технически балхаш дерашкара, гlулакхерча нахагара, Татарски АССР город Набережные Челны.

**Азанов** Геральд Васильевич— «Пермнефть» объединене бурув деттача балхий управлене болхлошкара, инженерно-технически балхаш дерашкара, гlулакхерча нахагара, Пермски область.

**Амосова** Елена Георгиевна — № 2 йолча Фурмановски тай-кlадаш деча фабрика болхлошкара, инженерно - технически балхаш дерашкара, гlулакхерча нахагара, Ивановски область.

**Аппаева** Любовь Мухамедовна — Черсий - Балкарой АССР город Нальчика № 2 йолча юкъерча школа болхлой коллективагара.

**Волегов** Веденест Иванович — «Кузбассуголь» яхача комбината «Октябрьски» шахта болхлошкара, инженерно - технически балхаш дерашкара, гlулакхерча нахагара, Кемеровски область.

**Воротников** Виталий Иванович — Воронежски областной коммунистически организацегара.

**Еремина** Татьяна Семеновна — пачхьалкхен учреждений болхлой профессиональни союза Дудински городской организацегара, Красноярски края Таймырски (Долгано - Ненецки) къамий округ.

**Иванова** Нина Ивановна — Н. Г. Чернышевске цlерагlча Саратовски пачхьалкхен университета студенташкарен профессорско - преподаватель с к и составагарен.

**Лобурева** Александра Михайловна — Мордовски АССР Зубово-Полянски района Калинина цlерагlча колхоза колхозхошкара.

**Метелкин** Юрий Александрович — В. И. Ленина цlерагlча Ленинградски опытно - механически объединене болхлошкара, инженерно - технически балхаш дерашкара, гlулакхерча нахагара.

**Новожилова** Зоя Григорьевна — Ерригсоюзни Ленински Коммунистически Къонахой Союзагара.

**Покрышкин** Александр Иванович — Шиъ хоlамагlа Эскара, Авиацена, Флота новкъостал деча общества (ДОСААФ) Центральни Комитетагара.

**Самофал** Николай Ефимович — Рязански областа Старожиловски района «Россия» яхача колхоза колхозхошкара.

**Шапиро** Лев Борисович — Хабаровски края Жугтатий автономни областа коммунистически организацегара.

**Шнайдер** Фридрих Фридрихович — Алтайски края Славгородски района Кирова цlерагlча колхоза колхозхошкара.

**Щепетина** Зинаида Михайловна — Московски областа Ступински района «Большое Алексеевское» яхача госплемзавода болхлошкарен гlулакхерча нахагарен.

РСФСР Лакхехьарча Совета Президиума председатель
**М. ЯСНОВ.**

РСФСР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь
**Х. НЕШКОВ.**

Москва, 1974 шера 1 апрель.

## Дагахь халахеташ кодам бар

Французски Республика Президенте декхараш хиина кхоачашдеш волча Ален Поэрега Французски Республика Премьер-Министрага Пьер Мессмерга телеграмма кхьийтай новкъосташа Л. И. Брежнева, Н. В. Подгорне, А. Н. Косыгина. Цу тlа йоах: «Дегашта чlоагlа болаш хилла тlаийнар оаха Французски Республика Президент Жорж Помпиду ха йоалаш кхалхарах хиина хоаш. Укх гlайгlанча сахьата дег тlара кодам бу оаха шуга.

Советски Союзе чlоагlа лоархlаш вар Президент Помпиду, Советски Союзаи Францеи юкъера традиционни доттагlал дегlадоалара дукха къахьийта вола гlорваьнна воккха Франце пачхьалкхен деятель.

Жорж Помпиду президента поста тlа волаш даьхача шераша дlахо чlоагlденнад советско - французски гlулакхаш, из ха белгалъяьннай дуней халкъашта юкъе шерра къоабалдеш дола лардера советско - французски документаш тlаэцарна. Оаха чlоагlа мах бу Европен дуней тlеш кхоякхам кlаьлбара процесс кlоаргъяра, пачхьалкхенашта юкъе цхьатарарча бокъонегlа леладу гlулакхаш дегlадоаладара даьхе СССР-ои Францен цхьана леладаьча гlулакхех цу юкъагlа карагlдийнача хlамай.

Советски Союзо дlахо а леррагlа чакхйоахаргья шийна а мехка халкъий оалнагарча хьаштата, тайп-тайпара общественни строяш йолча пачхьалкхенашта юкъерча гlулакхашка машар хургбола принципаш чlоагlъяро мехкара йола Францедарча доттагlален массе оагlорахьара цхьана леладеча гlулакхийн политика».

Новкъосташа Л. И. Брежнева, Н. В. Подгорне, А. Н. Косыгина кодам бен телеграмма кхьийтай иштта гоеподжага Клод Помпидуга а.

Iа санна чlоагlа гlайгlа я оаха, йоах телеграмма тlа, Хьа цlен да, Французски Республика Президент Жорж Помпиду ха йоалаш кхалхарах.

Массаза а тха дегашка латтарга Советски Союзаи Францеи юкъера барт тайнеш вlашагlа даьза доацаш леладу гlулакхаш дегlадоаладераш чlоагlдераш доккха хlама даьча Президентаца Помпидуца вlашагlдеттадалар.

* * *

Французски Республика Президент Жорж Помпиду ха йоалаш кхалхарна, дувзадеяна дег тlара кодам бер СССР кхыча мехкашцарча гlулакхий министра А. А. Громыкос ага Французски Республика кхыча мехкашцарча гlулакхий министра Мишель Жобера цlерагlа кхьийтача телеграмма тlа.

(ТАСС).

## СОВЕТСКИ КУЛГАЛХОЙ ФРАНЦЕ ПОСОЛЬСТВЕ БАХАР

Франце гlорваьнна пачхьалкхен деятель Франце президент Жорж Помпиду кхалхарца дувзадеяна 4 апреле Iуйрийна Москверча Французски Республика посольстве вахар КПСС ЦК Генеральни секретарь, СССР Лакхехьарча Совета Президиума член Л. И. Брежнев, КПСС ЦК Политбюро член, СССР Министрий Совета Председатель А. Н. Косыгин, КПСС ЦК Политбюро член, СССР кхыча мехкашцарча гlулакхий министр А. А. Громыко, СССР Лакхехьарча Совета Президиума Председатела заместитель А.-М. Клычев.

Посольства керттерча зале латт гоннахьа Iаьржа лента хьерчаш дола Жорж Помпиду портрет.

Цхьан минуте йист ца хулаш латтарна сий деш советски кулгалхоша дагалаьцар Франце президент ше волча хана кхоккхам кlаьлбара а Малхбоалеи Малхбузеи мехкашта юкъе цхьана леладу гlулакхаш дегlадоаладара а тlехьалаьтта Жорж Помпиду. Ше лелаьча гlулакхашта юкъе цо цlенхаштта доархlам бора политически, торгово - экономически, Iилма-технически, культурин доакъошка цхьана леладу советско - французски гlулакхаш дlахо шердара. Ж. Помпидус чlоагlа новкъостал даьд СССР-и Францеи шоайла барта хилареи цхьана гlулакхаш леладареи политика дуней халкъашта юкъерча вахаре массазара фектор а хиина дlаоттара.

Жорж Помпиду кхалхарца дувзадеяна СССР Лакхехьарча Совета Президиума, Советски правительства, советски халкъа цlерагlа Советски Союзерча Франце посолага Жак Вимонта а посольства дипломатически составага а чlоагlа хале а хеташ кодам бер Л. И. Брежнева, А. Н. Косыгина, А. А. Громыкос, А.-М. Клычевс.

Кодамий книжка тlа кулгаш яздир советски кулгалхоша.

(ТАСС).

# КАДРАЙ БЕХКТОККХАМ А Й Б Е

### КПСС НАЗРАНОВСКИ РАЙКОМА ПЛЕНУМЕРА

Укх деношка хиннача парте Назрановски райкома пленумо «КПСС XXIV съезда дIадахарашка хьежжа районе кадраш хьахаржара, дIанийсъяра, церна кхетам балара дахьчохи дIахо йодачу хане из гIулакх тодара де дезачохь» доклад йира шоллагIча секретара Н. Н. Баранова.

Парте районни комитето КПСС XXIV съезда а, парте обкома Х-чеи XIII-чеи пленумий а решенеш ларде лурйиш укх тIеххьарчу хана цхьадолча дахьке тоабаьб партийни, советски, боахама кадрашца беш бола болх. ЛаьрхIа из дош лурйиш парте райкома пленумаш, партийни активай собранеш, бюро заседанеш хиннай. КПСС обкома поникъостаца дукха дахь кулгалдеча кадрай состав тоаре а.

Кадраш хьахаржара, уж балха дIанийсъяра, церна кхетам балара хадданза терко еш я Г. Ахриева цIерагIча «Электроинструмента» завода партийни организаци (директор А. А. Мальсагов, парткома секретарь Б. Х. Гагиев, завкома председатель Б. Х. Евлоева). Укхаза керттерча участкашка болх бераш коммунисташ ба. Иштта, заводе йолча ткъаь отделах вурийттиена кулгалдеш коммунисташ ба, хIаьта кхыбараш керттерча дахьке материальни производстве къахьегаш ба.

Инженерно-технически болхлоех 208 саг ва заводе къахьегаш, хIаьта царех цехашка къахьегар — 86. Инженерно-технически болхлошта юкъе лакхера образовани йолаш — 46, юкъера специальни йолаш 34 саг ва.

Заводе болх беш к мастерий школа, дешаш 48 саг а волаш. Каст-каста ший бюро заседанешка кадрашца бечa балха хьакъехьа цехий, отделий начальникий отчеташка ладугIа партбюрос.

ХIара шера завода кулгалоех 8—10 саг Москве квалификаци лакхъеча институтерча курсашка деша вохийт. Духхьал дIадахача шера тайп-тайпарча курсашка шоай балха говзал лакхъяьй 180 инженерно-технически болхлочо. ХIанз заводера 30 совгIа саг вузашка дешаш ва. Кулгалдеча кадрех 80 процент бараш шоай резерв йолаш ба, хIаьта царца бозгIаш бола болх а бу. Укх тIеххьарча хана резервера керттерча инженералла вохийташ лакхоаь хьалха керттерча технолога заместитель хиина Х. С. Тамасханов, электроучастка начальник хиина Б. Э. Ильясов завода керттерча технологалла оттаваьа, токарь хиина вов Р. Тумгоеви зубофрезеровщик хиина вов. Таутиеви мастералла хьожабаьб, хьалха слесарьсборщица хиина Аушева Лида хIанз участка начальник я. Заводa пхи кхалсаг участка начальник, пхиетта йоккхагIйола инженер йолаш а, хIаьта шоазткънел совгIа кхалсаг инженерно-технически болх беш а я.

Кадрашца бу болх тоабара дахьке цхьадола дика хIамаш карагIдийнад районерча кхыча коллективашта а. Бакъдар, КПСС обкома XIII пленумо белгал маьлеккхара цу балха кхы а цIенхаштта кхоачамбоацараш да. Промышленностерa, юрта боахамера беррига кулгалхой шоай гIулакх дика довзаш коллективаш хьалхашка летта деккхараш кхоачашдаре сацаргIйоахаш хургбола гIулакх IалашдаьдаI парте районни комитето. Укх тIеххьарча хана дукха кулгалхой хийцаб № 2 йолча наькъаш доча управлене. ХIаьта цар хIанзара кулгалхой из, Б. В. Эсмурзиев М. А. Арсанов кадрашца бу болх шоаш тоаберххилара хайра догдоахилга юташ бац. Управлене болх беча 14 технически болхлоех 10 лакхерен юкъера специальни образовани йолаш воллаше а, специалисташ тоъац ихаш белхаза буьла гIерт кулгалхой. Цун бахьан уж шоаш тахларча дено дIадаххача тайпара болх вIаштIехьбаккха хоьш боацилга мара кхы хIама дац. Кадрашца бу болх тоабара лоадама хIама дош иц управлене партийни организаци а. Партийни собранеш решенеш кхоачаш ца еш юс. Бехктокхамечa балха хьежабеча нахах лоахка гIулакхаш тахкац. Иштта, из ховш кийсдениа дац хьалха мельзаводе растрата ечa доакъашхо хиина М. Ужахов укхаза балха хьаийца хилар. Дукха ха ялалехьа цун гIулакх суде ялача.

Дукха хоачамбоацараш да кадраш хьахоржача, уж балха дIанийсъеча, церна кхетам лурча беча балха хьакъехьа мельзаводе а. ГаргIалон тIа да нах балха хьайбеш моттигаш хиннай укхаза. Производстве лекъорашца дувзадения доккхий кхоачамбоацареши вуллмаши хилийтад. Уж гIулакхаш терналдеш ваи цар партийни организаца секретарь Б. Ю. Шадыжев. Болхлой квалифицированни кадраш хьалхеяра лерттIа йоахо иц укхаза.

Кадрашца болх бара гIулакх къаьстта во латт трикотажни фабрика (директор З. Дзортов, партерганизаце секретарь Д. Мальсагов). Районе специалисташ тоъац, цхьабакъда, цу гIулакхо материально бехктокхамечa балхашка тешам байна е хьадха суд из нах уттабе кулгалхошта цхьаккха бокъо дац. Завода швейни цехе цхьан шерен ах шерен вит начальник хийцав. Цу балха хиинав созвка сентябрь бетта уголовни зулам даь К. Измайлов а. Фу кхетам дургба цу тайпарча кулгалхочо ший коллектива? Из доккха зулам цунгара даллалехьа фабрике лечкъор деча дакъа лоацаш хиларца цкъа гучаваьнна хиннав нов. Измайлов, хIаьта а кулгалхоша бехктокхаме ца оаш витав.

Кадрови дош доагIача тайпара леладац автотранспортни предприяте а. Специальни образовани йолаш шоай специалисташ боллаше а инженерно-технически гIулакхашка цхьаккха тайпара кийчбанза бола нах уттабу укхаза. АТП директора нов. М. Зурабова, партийни организаце секретара Х. Торшева балха нах дIанийсбе беза цар шоашта тIадилла гIулакх кхоачашдаргеи политически сакъетам лакха хиларгех хьежжа. ХIаьта цу предприяте кулгалхой М. Зурабов, С. Мурзабеков, М. Джандигов шоайла бокъонаш къувсаш лел, кадрашца бе беза болх хьа а ца беш.

Болхама дерттIа доал ца дарн, тIехьошаш ца дерттабарк, план кхоачаш ца ери бахьан долаш парте райкомо укх тIеххьарча хана балхара дIаваьккхав райпо председатель Х. М. Местоев, консумзаводна директор Б. И. Барахоев. Цу цIаьхка а тешал ду уж нах кулгалле хьожабеча хана царех доакха гIулакхаш, цар политически сакъетам лакха бий хьалхе дика тахка ца хилар.

ЦIенхаштта кхоачамбоацараш да Советий, цар исполкомий, райисполкома отделий балха. Цар дерттIа пайда эцаш шоашта СССР Конституцес моттигерча Советех долча Законаш еннача бокъонех. КIезига ба юрта Советий председателашта юкъе лакхера образовани йолаш, хIаьта дешаш болел нах. Дукхачар шоашта тIадилла деккхар бехктокхаме хеташ кхоачашдац, советски законаш тешхадечарца цIенхаштта къовсам лоаттабац. Из бахьан долаш укх тIеххьарча хана юрташкарча Советий кулгалхой административни бехктокхаме оза бийзаб.

**А. САГОВ,**
тхи собкорр.

Грозненски № 4 йолча горбыткомбинате дикагIча производственникех лоархIаш ва сбивщик Аванесов Михаил. Шийбалхах IалалькIате дика кхеташ ва из. Цудухьа моллагIа ферда саг цига балха веча цунга Iомаве дIалу из. ХIанз комбинате болх беш ба цо Iомабаь сбивщикаш.

СУРТА ТIА: сбивщикаш М. Аванесов, I. Магомадова, Р. Аллатова.

И. Пиева сурт.

# «КУРА» ХЬАЖКIАШ ХЬУВКЪАЕРГЪЯ

ХьажкIаш — ялат я доакъар а да. Бакъда, из мадарре кхетадеш бацар Грозненски района Ленина цIерагIча колхозе ши-кхо цу хьалха.

— Iалама хьалхш миччa беса даре а ка болча ялата культурел дукхагIа хьажкIаш тхоаш колхозе хьувкъае торо йолга дика кхеталаьд оаха, — йоах колхоза председатела М. Ф. Лютикова. — Цул совгIа хьайбанте дика доакъар а мадий хьажкIаш: силос, моша доакъар.

Севооборота хийца тоа а еш укх шера хьажкIаш дукхагIа дIае, уж дикагIа хьувкъаяла вIаштIехьдаьккха тIертаз болх бу колхозе. Ялата лаьрхIа 650 гектар, оахкарчул цхьа бIаь ах бIаь гектар дукагIа, дIалоргьа уж колхозе, хIаьта силосан моша доакъаран лаьрхIараш а йолаш — 1280 гектар.

Дика кийчo яьй хьажкIаш дIаера колхоза еррига бригадашка: зеба аьха лаьтта макха баьккха шаьрдаьд, культиваци еш латт. IалашдаьдI дIаде мел эша фу, хьажкIашта лазар хургдолаш, ца доаллача хIамаша йоаергйоацаш етта ядохимикаташ я. Тоаьь кийчъяьй квадратно-гнездовой хьисапа хьажкIаш дIаеш еррига сеялкаш.

Дика уйла я вIаштIехьдаьккхал укхаза хьажкIаш лелаерашта цар хьийгача къих доагIар дIадалара гIулакх а. Соахкалца сдельни оплата дарбаьча балха боарамга хьежжа дар хьажкIаш лелаерашта хIалур. ДIадахача шера цхьайолча звенона юкъедоалдар кaрнд йоацаш къахьегамах доагIар дIателлига.

Иштта И. П. Мамахаева кулгалдеча кхаь сагах латтача звенона дIатIалIоагIдаьдар 200 гектар хьажкIаш дIайийна кха. Технологически карта тIа белгалдаьчча бесса аванс хьайцар цар болх беча хана. ПланагIа шера 39 эзар сома продукци ехкa сага хиначa 49,5 эзар сома продукци яьккхар. Юкъера лаьрхIача хIара гектара тIара 30 центнер яьккхар, хIаьта цар дерригa алапи 6652 сом хилар. Цунах хIара тракториста кхаьчар 3023 сом шера, е 166,64 сом — бетта.

Цхьа центнер продукци яккхарга укхаза дIадахар 1,07 саг-сахьт хилар, хIаьта сдельни оплата доача — 2,5 саг-сахьт. Цу звенос яьккхача хIара центнерагIа дIадахар 3,45 сом, хIаьта колхозе юкъера лаьрхIача — 5,56 сом.

Из система къахьегамцара наьха безам яйбора мел пайдие я хьахьоих цу масала. ДIадодар кIезигагIа а долаш дукхагIа продукци яккхара доккха новкъостал хуя цунах. Цу системах болх беш хургьа колхозе укх шера 300 гектара тIа хьажкIаш лелаю Макавевен, уж миссел хьажкIаш лелаю Самрашнова Данси звенош, 100 гектара тIа шекара евехла кхею Дудугов Дербеки 150 гектара тIа гидуарташ кхею Бисултанов Асун, ялата а силоса а лаьрхIа 280 гектар хьажкIаш кхею Кацуба Викторан звенош.

Республика юрта боахама хьалха латтарий тIахьехам хьал а лаьца верда толамаш даха, лаьтIанцара йоала продукци дукхагIа яккха кийчлуш ба колхоза лаьтта лелаераш.

**Н. ПЕТРОВ.**

# ДИКА ХОАМАШ

ДIадаха цу чакхдоалча хана «Грознефть» объединене, мехкадаьттан химически промышленноста болхлой профсоюза обкомаца цхьана тиша вьшк дIадалара двухмесячник кхайкадир. Цу дахьке ярждча социалистически яхье хьалхара моттиг яьккхай «Малгобекнефть» НГДУ мехкадаьттахоша. Котало яьккхачарна еннай йоккха ахчан преми. Тиша вьшк хьегуа а даь дIадалара хьинаре дакъа лаьцача мехкдаьттахоша йийкъар из.

Премеш нийцачарна юкъе ба № 1 йолча районни инженерно-технологически служба болхлой ии. Тебоев, Белозеров, № 3 йолча РИТС-а начальник нов. Албогачиев, кхыбараш. Кхы а дикагIа лел тиша вьшк дIаладара болх укх шера. Хьалхарча квартале планагIа дIадала дезаш хиина тиша вьшк 216 тонн мера хинадеца цар дIадениад 270 тонн гаргга.

* * *

Каст-каста «У-8-4» яхача насосий штокаш йодаш моттигаш нийслора. Цу гIулакха уйла йир «Малгобакнефть» НГДУ керттерча механика М. Чапанова. Дукха ха йоацаш кийч а яь цо рационализаторски предложени слар «У-8-4» яхача насосий штокий конструкци хувцара. Цох доккха бернат даьлер, дикка тоаьлар штокаш, дукха тешамегIа болх бе яьлар уж.

* * *

Укх шера март бутт чакхбоаллаш «Малгобакнефть» НГДУ скважинашта капитальни лаьттам хIалеи ремонт еча цеха коллективо болх бе йолалийтар дукхача хана дезз болх ца беш лаьтта № 823 йолча скважина. Н. Старченко керте латтача бригадо толамца дIаяьккхар цига хиина чоалхине авари. Хенал дикъ из хьайки болх бе йолаялийтар из.

**М. ДАСКИЕВ.**

# ТОЛАМАША ХЬИНАР А Й Д У

Чакхьаьнна пятилетка дикагIча шера хьалхара квартал КПСС Центральни Комитето партега, советски халкъага дахьча Кхайкарала жон а луш, республика хьайбаш лелаеча фермий коллективаша чIоагIа хьинар айдаь хьахьийгад, дикагIа лахкаьй хьайбай продукташ йоахилга. Дулх, шура, фуаш пачхахьалкхенга доахкара халлъбоахама квартальни план тIеххоачашъяьй. Соахка цу хана хиинaчул дукхагIа 12 процент дулх, 17 процент шура, 13 процент фуаш пачхахьалкхенга дехкад.

Укх шера дукхагIа да колхозашкеи совхозашкеи доахан, хоа тIара оалхазараш.

Къаьстта дукхагIа яьхай, кийчъяьй хьайбай продукташ Сунженски, Урус-Мартановски, Шалински, Наурски районаша.

Дуккхача шерашка шоайла яхь лелаеш я иттара дукхагIа хьайбай продукташ йоахаш йола Сунженски Грозненски районаш. Республике кийчаьча дулхах 30 процент, шурех 40 процент фуаз — 70 процент цу районаша даьхад.

Хьалха тIехьабусаш хиначa Сунженски района хьайбаш леладеной хьоихамаш хIанз лахкагIа да. Из да кхоачам хилаан доакъар Iалашдар, из доагIIача бесса дуадар, зооветеринари гIулакх хьайбашта дика дар, доаркаше, скотникаше, свинарнаша хьинаре къахьегар. Цудухьа ХХ-ча партсъезда цIерагIча цхьан колхозагара дIаиккхача районерча еррига колхозаша кхоачашъяьй шура йоахара план.

Шелковской районера бараш дикагIа къахьийгад Наурски районерча хьайбаш лелаераша. Квартальни план кхоачашъяь ийе а соахкарчул кIезигагIа хьайбай продукташ яхай шелковчанаша.

Цу тайпарча хьала тIа я Ачхой-Мартановски район а. Цунна ихь лелаеча Урус-Мартановски районе колхозарчул дукхагIа яхай хьайбай продукташ.

Цунна хьалха республика колхозий, совхозий хьайбай фермай балха тIехь дукха кхоачамбоацараш да. Соахкарчул кIезигагIа пачхахьалкхенга дулх дехинад 18 совхозо, шурех фуаши — ших совхозо. Дукха толашагIа дац цхьайолча колхозий хьал а.

Дулх доахкара квартальни план 78 процент мара кхоачашъьяц «Ингушский» совхозо, 93 процент — «Экажевский», 69 процент «Горец» яхача совхозаша. Шура йоахара план кхоачашъяьза йисай «Загорский», «Минеральный», «Назрановский», «Терский», «Джалка», «Ермоловский», «Озерный» совхозаш, Грозненски районера Ленина цIерагIа колхоз.

Фуаш доахкара план кхоачашъяьян республика колхозаша, еррига а хьаийцача. Пачхахьалкхенна дукха доахкарбола йолаш йисай птицефабрика.

ЦIенхаштта кхоачамбоацар лархIа деза довал кIезига дола, боарамах дерста доала лоахан дохкилга.

Доахангара шура а цIезига йоаккх Цхьайолча районашца хIара Iаттагара яьккха шура соахкарчул дукхагIа яле а Шелковскойи Назрановски районашка кIезигагIа яьккхай из. Иштта хьайбай продуктивность лоха я Малгобекски, Надтеречни районашка а.

Хьалха латтача боахамий, фермай опыто хьаьхьех хьайбай продукташ дукхагIа яха торонаш йолаш йолга.

ХIанз хьайбаш Iангара воадаш латт, кастта даьгIенашка дахаргда уж. БIаьстийн гурахьеи эрий тIаьхьинача а дIайийна хьахиниача а бахьан кхоабаш дукхагIа дулх, шуре царна тIаккхетаргйолаш вIаштIехьдаккха деза гIулакх.

**ДЕРРИГАЧА БОАХАМАШКАРЧА ХЬАЙБАЙ ПРОДУКТАШ ПАЧЧАХЬАЛКХЕНГА ЙОХКАРА 1974 ШЕРА ХЬАЛХАРЧА КВАРТАЛА ПЛАН КХОАЧАШЪЯРА**

**СВОДКА**

| Районаш | Дулх: 1974 шера I кв. план кхоачашъяр, % | Шура: 1974 шера I кв. план кхоачашъяр, % | Фуаш: 1974 шера I кв. план кхоачашъяр, % |
|---|---|---|---|
| Ачхой-Мартановски | 128 | 128 | 130 |
| Урус-Мартановски | 109 | 125 | 127 |
| Веденски | 112 | 209 | 213 |
| Новой-Юртовски | 109 | 147 | 236 |
| Советски | 105 | 130 | 209 |
| Грозненски | 112 | 110 | 91 |
| Сунженски | 121 | 115 | 114 |
| Гудермески | 104 | 117 | 223 |
| Шалински | 128 | 129 | 112 |
| Малгобекски | 104 | 112 | 202 |
| Назрановски | 120 | 108 | 166 |
| Надтеречни | 101 | 102 | 109 |
| Наурски | 111 | 110 | 139 |
| Шелковской | 110 | 100,1 | 236 |
| Республике гIолла | 113 | 113 | 109 |

**СВЕРДЛОВСКИ ОБЛАСТЬ.** Дукха ха йоацаш Социалистически Къахьегама Турпала цIи еннай Маркин Ефим Федосеевичa. Свердловски областерча «Орджоникидзевский» совхоза директора. Боахаме хьанаьй теплицашка баьхаддараш хеду йоккха комбинат. Цхьан квадратни метр тIа 32 килограмм совгIа наршаш хьейар соахка.

Дика дегIаебаь совхоз хьайбай боахам а. Iаьржабоарзача — РСФСР-е дикагIчарех цаI долча фух вIашагIтеха дукха шура луш долча доахана Iу да боахама. Шера юкъера лаьрхIача хIара Iаттагара 4700 килограмм шура йоаккх. Боахама толамех доккха дакъа доала цун директора, потйоахама Iилмай кандидата. РСФСР заслуженни ветеринара Е. Ф. Маркина.

СУРТА ТIА: доазал лелаераш хьамоьа деш ва Е. Маркин. ТАСС фотохроника.

# ХЬАЛХА ЛАТТАЧУНЦА НИЙСЛЕ

Ачхой-Мартановски района «Лермонтовский» совхозерча цIи хезача звеньевойс, Ленина ши орден лелаеча Матаев Берсас укх шера доил дениад 200 гектарах хIаране тIара 55 центнер фуалъяха хьажкIаш чуэза. Цух совгIа, цун звенос хьалхкеергьа 200 гектара тIа силоса лаьрхIа хьажкIашн 200 гектара тIа гураьа дийна ялташи.

Матаев Берсас социалистически яхье вийхав Захаев Лаьча. Захаев Лаьчас — Чагаев Iимран. Цу массе звеноша лаьрхIад севооборот а лелаеш хIара шера 800 гектара тIа юртбоахама культураш кхее.

Шоай совхозерча звеньевоймаца яхь лелаяь Iац Матаев Берс, Захаев Лаьча, Чагаев Iимран. Цар социалистически яхье бийхаь лелаеча «Самашкинский» совхозера хьажкIаш лелараш а. Цу боахамерча хьажкIаш лелаеча звено звеньевойца нов. Хачароевица яхье вийнав Чагаев Iимран.

Цу тайпара, «Лермонтовский» совхози «Самашкинский» совхози беррига хьажкIаш лелаераша лаьрхIад Матаев Берсиц звеноца нийсбала.

ХьажкIаш лелаераша гаргара къоабалбаь хьаллаьцаб техниках оаспре пайда эцара хьакъехьа Казахстана, Белоруссе, Ростовски областа механизаторашa баь тIахьехам. Ачхой-мартановцаша къахьег «Трактор — кхы цхьакха трактор» яхача лозунгагIа. Из да, белгальер миссел шин хз тракторага йоаккхийташ йолхха еш цох пайда эаргба ахилга.

Лаьттанцарен хьайбишкарен продукташ дукхагIа яхаби кийчъяран йолча ЕррингсоюзиI социалистически яхье укх шера башха-дика толамаш дахарца партеген советски халкъаген КПСС Центральни Комитето дахьча Кхайкарале гIулакхашца жон дала уйла йолаш кхашнара бIаьстини балхаш деш ба хьалхалатта звеньевойш.

**А. САЛТАНОВ.**

### КВАРТАЛА ПЛАН ТIЕХХОАЧАШЪЯЬЙ

Продукцеш реализаци яра лоархIамегIара изделеш хьаярен хьалхарча квартала план хонал ди хьалха, кхоачашъярах рапорт делар Ахриев ГIапура цIерагIча Назрановски «Электроинструмент» завода коллективо.

Социалистически яхье хьалха йоагIа коммуниста М. Газиборшева кулгалдеча № 43 йолча цеха, Я. Чахкиев керте латтача литейно-прессови цеха коллективаш.

Укх деношка завода цехашкеи заводоуправленеи СССР Лакхехьарча Совете хулача хоржамашта хетаь собранеш хилар. Цехий коллективаша а къаьст-къаьстача болхлоша а доккхагIа деккхараш тIалайпар шоашта. Хьинаре къахьегарца белгалдаккха лаьрхIад цар хоржамаш хула ди.

**С. АЛИХАНОВ.**

# ДЕРРИГАЧА ХАЛКЪА ГIУЛАКХ

Г. СКЛОКИН,
Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь.

ОССР-е пачхахьалкхен Iаьдала еррига органаш хоржаш я. Уж хорж еррига хьарчa, нийсача гуччахьарча хоржамий бокъон лерда тIа къайлагIа ихаж а тоссаш. СССР Конституцеца (Керттерча Законага) хьежжа СССР Лакхехьара Совет хорж диъ шера йолча хана.

1974 шера июнь бетта чакхйоал бардIазлигIа хоржача СССР Лакхехьарча Совета депутатий полномочеш. Цунца дувзадениа СССР Лакхехьарча Совета Президиумо ший УказагIа 1974 шера 16 июне СССР Лакхехьарча Совете аргIанара хоржамаш де оттаддьа.

СССР Лакхехьарча Совета ши палата я: Союза Совети Къамий Советеи. СССР Лакхехьарча Совета депутаташ хорж хоржамий округашка гIолла: Союза Советa цхьа депутат бахача нахах 300 эзар сагагара, хIаьта Къамий Совета депутаташ хIара союзни республикагара 32 депутат, хIара автономни республикагара 11 депутат, хIара автономни областагара 5 депутат, хIара къамии округагара цхьа депутат.

Цу норманца хьежжа СССР Лакхехьарча Совета Президиумо Союза Совете хоржамаш дара 767 хоржамий округи Къамий Совете хоржамеи дара 750 хоржамий округи вIашагIъеллай.

Нохч - ГIалгIай АССР территоре тIа Союза Совета хоржамаш дара 3 хоржамий округ, Къамий Совете хоржамаш дара Нохч - ГIалгIай АССР-ага ра 11 хоржамий округ, РСФСР-агара цаI хоржамий округ (цу округа юкъеяхай Дагестански АССР-и Астрахански области) вIашагIъеллай.

Вай хоржамий система буржуазничох овлангара эргаш я. Социалистически демократизмо дIахайкаярал совгIа наха Iалаш а ю пачхахьалкхен Iаьдала органашка шоай боагIаш бола яккалаш харжа, хоржамаш дара кийчо еш беча беррригача организационни балха юкъе дакъа лаца, хоржамаш нийса дIадахьара тIахьожам лоаттабе йола цхьатарра бокъонаш.

СССР Лакхехьарча Совете хоржамаш дара 1970 шера кийчо яра вай мехка вIашагIъеллар 168646 хоржамий, окружной хоржамий, участкови хоржамий комисси. Къахьегача коллективашеи общественни организацешеи цу комиссешка болх бе вахийтар шоай дикагIвола 1382572 вехал. Партийни органий хьалхленца хоржамаш политически организационни лакхача боарамe чакхлаьлар — беррригача харжархоех 99,96 проценто дакъа лаьцар хоржамашта юкъе, царех 99,7 процент болча наха кхаж тессар депутаталла оттабьча кандидаташта тIехьа.

Иштта пачхахьалкхен Iаьдала органаш халкъе хоржаш хIама хинадац е хила йиш а яц цхьанне капиталистически мехка.

Хоржамаш бокхаче общественно - политически лоархIама событи я. Пачхахьалкхен Iаьдала лакхера орган харжара кампани хIайоламий, социалистически демократи дIахо детIайоалдара керда этап хургьа цох, цо гIо дерга Советски пачхахьалкхен строй дIахо чIоагIъяра.

ХIанзара хоржамаш хул шоай мехка даьй болча советски наха — болхлоша, колхозни совхозни ахархоша, интеллигенце парте хьалхле а лелаеш барттайнача цхьан дезале къахьегаш КПСС XXIV-ча съезда программа толамца кхоачашъеча хана, социально-экономически прогресса новкъа вай мехко бIубенна гIа болхача хана, вай Даьхен дунен халкъашта юкъера сий кхы а чIоагIагIа лакхденача хана...

Хоржамаш хул КПСС ЦК декабрьски (1973 ш.) Пленума решенеша, партега, советски халкъага КПСС ЦК-ас даьча Кхайкарало дог гIоздаьккха пятилетка дикагIча, къоастамбеча шера планаш хьанал хьалха кхоачашъяра тIехь вай мехка беррригача къахьегамхоша шерра социалистически яхь йоаржаь йоккхий кхталонаш йоахача хана.

Иштача хьале партийни, советски, профсоюзни, боахама органий деккхар да цу тIа гIолла лакхбенна къахьегамхой политически сакъетами хьинари чIоагIIар, дIахо айдар, СССР Лакхехьарча Совете деш дола хоржамаш кердача производствени толамашца белгалдоахаргдолаш гIулакх вIаштIехьдаккхар.

Хоржамий законага хьежжа вай мехка вIашагIъехкаш латт хоржамийн окружной хоржамийн комиссеш. Центральни хоржамий комисси, социйн республикашкара Къамий Совете хоржамаш дара йола хоржамий комиссеш ньй. Яь чакхйоалаш латт Союза Советеи Къамий Советеи хоржамаш дара йола окружной хоржамий комиссеш.

Вай республике 8 апрель тIакхоачаш яь ирвья Нохч-ГIалгIай АССР-агара СССР Лакхехьарча Совета Къамий Совете хоржамаш дара йола хоржамий комисси, хIаьта 15 апрель тIакхочаш — Союза Совете хоржамаш дара йола 3 окружной хоржамий комисси, Къамий хоржамаш дара йола 11 окружной хоржамий комисси, РСФСР-агара СССР Лакхехьарча Совета Къамий Совете хоржамаш дара йола цаI окружной хоржамий комисси. Царна юкъе болх беш хургва предприятей, колхозий, совхозий, общественни организацей коллективаша вахийта 150 вехал. В. И. Ленина цIерагIча Грозненски мехкадьтта чакхдоахача завода болхлоша, инженерно - технически болхлоша, гIулакхерча наха РСФСР-гара СССР Лакхехьарча Совета Къамий Совете хоржамаш дара йолча хоржамий комиссена юкъевахийта шоай викалалла оттаваьа завода оператор, Социалистически Къахьегама Турпал Вадерников Николай Иванович, Грозненски района «Советская Россия» колхоза колхозхоша цу комиссена юкъеяхийта оттайир колхоза дикагIйола доярка Эдиева Роза Ильясовна.

Хоржамашта кийчо яран уж чакхдахаран эгара лоархIамечарех цхьа гIулакх да хоржамий участкаши участкови хоржамий комиссеши хьаяр. Уж къахьегамхой депутатий городской районни Советий исполкомаша хьекрьа 30 апрель тIаотташ. Уж участкаш чуяхка хоржаргья дикагIйола комещенеш — клубаш, культура дворецаш, библиотекай читальнеш, и. кх. Республике хургья 500 совгIа хоржамий участкови хоржамий комисси. Цу комиссешка болх беш хургьа къахьегамхой 5 эзар совгIа викал.

Харжархошца болх бара дикагIйола хьалаш хилийтар, хоржамий участкаш дикагIа кийчъяра, хоржамашта кийчо яра а уж дIадахьара а болх дика вIаштIехьбаккхара эша гIулакхаш ду партийни, советски организацеша.

Харжархой спискаш оттае йоласнай къахьегамхой депутатий городской, районни, юртий, поселкай Советий исполкомаш. Хоржамий законагIа уж спискаш хIара хоржамий участке хьалтеха хила еза 16 май тIакхачалехьа массанена а бIаргаго йиш хургйолаш.

Спискаш хьалтехачул тIехьагIа хоржамий комиссеши агитатораши уж кийса оттаьйий хьож, харжархоша къамелаш ду нагахьа санна хоржамаш деча лийнахьа ше юкъе хила воагIача участке хургвоацаш хьычахьа ваха дIаводе, командировке, санаторе, салоIача цIагIа, кхычахьа хургвале харжархо из хьалхе а хьахайта дезаш хилар дIахайт, цул хоржамашта юкъе дакъа лаца йиш хургйолаш.

ЛоархIаме чIама да депутаталла кандидаташ оттабар. Цо къьгга хьахьокх вай хоржамий система демократизм. Производстве хьалха латтарех, общественни вахара юкъе дакъа лоацарех депутаталла бахийта кандидаташ уттабу предприятей, учрежденей, организацей къахьегамхой юкъарча собранешка.

Депутаталла бахийта кандидаташ уттабеча собранешка хорж хоржамашта хьалхарча окружной совещанешка бахийта викалаш, къоастабу доверенни нах. Цу совещанешка викалаша барт бу хоржамий округе гIоллaрча шоай юкъарча кандидата хьакъехьа, чIоагIбу доверенни нах. Цар бокхха болх бу депутаталла бахийта оттаваьча кандидата биографи харжархошка дIайовзийташ.

Хоржамашта хьалхара окружной совещанеш хиначул тIехьагIа Союза Советеи Къамий Советеи хоржамаш дара йолча окружной хоржамий комиссеша регистраци ергья депутаталла бахийта оттабьча кандидаташта.

Уж мероприятеш чакхъяха еш хоржамаш хила 30 де хьалхе, вешта аьча 16 май тIакхачалехьа.

СССР Лакхехьарча Совета депутаталла бахийта оттабьча кандидаташта регистраци яьчул тIехьагIа харжархой депутаталла бахийта оттабьча кандидаташца вIашагIкхетарг ба.

Хоржамий кампани йолча хана харжархоша гучадоахаргда боахамеи советски органаша боахам тоабеш, бахача наха культурни бытовой гIулакх деш беча балха тIа дола кхоачамбоацараш. Цига цар белгалдаь хIамаши, оттаь предположенеши теркалъе еза, кхоачамбоацараш дIадахара гIулакхаш де деза.

Коммунистически парти массаза а хиннай халкъаца цхьана. Хьайха а санна, Советски Союза Коммунистически парти СССР Лакхехьарча Совете хIанз деча хоржамашка а парте боацаршца йолча блоке и.

1973 шера моттигерча Советашка хоржамаш дара кийчо еш уж дIахьоин баьча балха опыт я вай республика партийни комитетий. Бакъда из дагIдаьнначох кхоачамбаь Iийча кийса хургдацар. КПСС обкома бюрос оттаьй хоржамий кампани йолча хана де дезача организационни массово - политически гIулакхий план, партийни комитеташи юкъхьарa партийни организацеши декхарийла яьй еррига агитпунктай болх укх гаргарча деношка вIаштIехьбаккха, пропагандистий, агитаторий, политинформаторий мугIараш чIоагIIде, шерде, харжархошта юкъе цар болх беча а уж балхеча а моттигашка кхы а чIоагIагIа массово - политически болх байта.

Хоржамий кампани йолча хана идейно-политически балха тIа керттера хила деза парте чурен арахьарен политика КПСС XXIV-ча съезда решенеш кхоачашъеш дахаха толамаш, пятилетка аргIанара деккхараш, социалистически стройн цун хоржамий системеи капиталистически стройни хоржамий системаи толашагIа хилар шерра дIадовзийтар.

СССР Лакхехьарча Совете хоржамаш дар деррригача халкъа гIулакх да. Царна - кийчо ярай уж дIаяхьаран юкъе чIоагIагIа дакъа лаца деккхарийла я вай еррига профсоюзий, комсомольски, кхыйола общественни организацеш.

Вокха кхетама-культурни болх бе беза хоржамий кампани йолча хана культпросветучрежденеша, харжархошта хаттарийн жоп даларен сайренаш, художественни самодеятельноста концерташ уттаде деза.

Хоржамашта кийчо ярен уж дIаяхьарен болх миштa лел бувца беза кепйоазоно, радио, телевидене.

Хоржамий кампани йолча хана мел беш бола беррига идейно-политически культурни болх тIаберзабе беза 1974 шера план хьанал хьалха кхоачашъяра къахьегамхой оарцагIбIахара.

Нохч-ГIалгIайчен къахьегамхой, беррига советски нах а санна, дукха еза шоай советски пачхахьалкхе чIоагIъяр дезаш ба. Хоржамашта кийчо ечен уж дечен хана уж кхы а чIоагIагIа кхоталургба дукха езача Коммунистически партена, цун лениниски Центральни Комитета гонакъа, производственни толамаш дахарца белгалдоаккхаргда хоржамаш хула ди, СССР Лакхехьарча Совета депутаталла хоржаргба вай Даьхен тешаме къонгаш мехкарийи.

# СИЙЛЕН ЗАМАННА—СИЙЛЕН ПРОИЗВЕДЕНЕШ

## *Республика писателий VII съездера*

Массе а хана, бIарахьежачов гуш беце а, атта боцу художникан къахьегам ба халкъа гIуллакхашца. Дега йIовхалла, шийса художнико аьлла дешо, таханен къаьгга сурт-сибат диллеро, цуй цIена, дIаьдий вахар гойтаро, коммунизм хьалъечуй толамашагIа йола вамалаш вахаре чIоагIъяро дог урхоттаду болх беча сага, советски цуй къахьегама хьинар, мерда котасонаш ахара бола лоIам.

Цунда да хIара валечун ирах, курал, цуй сийлакха декхар. ХIана аьлча, художественни литература йоккха моттиг дIалоац къахьегамхошта коммунистически кхетам балара вай парте беча берригача балха юкъе. Цудухьа да художникан доц общества сакхетамах дIадала йиш йоцаш юкъарча кхолламан дакъа. Цудухьа дийцар Грознерча болхлой цIерагIа шо писателий съезд дьккъада юнцаш В. И. Ленина цIерагIча мехкдаьтта чакхдоахача завода воккхагIволча операторо Н. Ведерникова къахьегамен искусствах доттагIалах.

Коммунистически парте литературен искусствон дегIадоаладелга лаладу «Литературен искусствон парте юкъерча гIуллакха дакъа да», аьлла болча В. И. Ленина хьехама лардаш тIа. Иштта йола парте политика бахьан долаш дьахад вай мехка литературен искусствах массанахьа довзаш дола доккхий толамаш.

Писателий съезде отчет дуча хана чухь белгала доккхий толамаш дьхад нохчийн гIалгIайн литература, лакхбеннай цуй дукхала а дикала а боарам.

Таханарча нохч - гIалгIай халкъа литературана чубоагIа художественни эррига жанрех болх беш бола писателаш. Багахбувцамгара эпопейга кхаьчад из. Тахан нохчийн гIалгIайн шоай поэзи, берий литература, драматурги я.

Нохчийн гIалгIайн проза тохкаш докладчика Р. Ахматовас, къамаьлаш дьча А. Айдамирова, А. Бокова, У. Гайсултанова, Н. Музаева дийцар исторически романах, таханарча вахара хетабьча кхолламах, берий литература а публицистика а хьаштех, эггара вахарца юваэллие йолча жанрех — очеркаш, дувцарах, публицистически статьях.

Укх тIехьарча шерашка нохч-гIалгIай литература дегIалора башкалонех цаI из йоккхийча жанрашка доладаш хилар я. Керда юкъебьхкача писателаш дукхагIчар ахоллам дегIабевай повести романи жарсараш. Из дика да.

Цхьабакъда вай прозаикаша дукхагIча дьакъе язъер исторически роман я. Из хила тарлу халкъа вахаре дIанха ха дикагIа техка а, къаьгтагIа гуш а, историческа Iилма мах бьь а хиларца цох ладе аттатIа хетарца. Цул соагIа истори ха базам хилар дуззаденна да къамаш социалистически дегIадахкар бахьан долаш цар сахкетам лакхбадарца а. Дукхачи бIаьшерехашка шоай ийдаь истори цо хиначи халкъий таханарча дегга хьежжа из вхаметтаоттаде безам хилар кхетош да.

Халкъа историна хетаьча произведенешта юкъе дукхагIа вахара оагIоваш а новхалаш а чулоацаш хиларца лоархIамагIа я А. Айдамирова «ЙIаьха буйсаш» яха роман. Цу тIа социалистически реализма дIа ма деххара шерра хьагойтад XIX бIаьшерен тIехьарча ах бIаь шерашкара нохчий халкъа вахар. Архива в литературе а документех пайда эцарца, масса а оагIорахьа халкъа вахар довзарца писатела вIаштIехьдаьннад лоамароша пачхахьа Iаьдала духьала лоаттабь къовсам хьагойта, тайп-тайпара а чоалхане а самалош йолча дийначи цьхи сурт-сибат хьакхоала. Авторо кIоаргга кхетадьад социальни цхьатара йоаш вIаши духьала латта классаш йолаш нохчий общество хинналга. Цо шо-шоай тайпара сурт оттаду къеча лоамарой, бIаьхийча наьхе, Шамала а пачхахьа а чиновникий, бусалба дьна хьалхле лелаерий. Исторически бакъдолча бесса хьа хьехкай. А. Айдамирова масене юкъарча моастагIчоа—пачхахьа монархека духьала къувсаш хиннача эрсий, нохчий, кхича къамий къахьегамхошта юкъера классови цхьоагIо. Цунна цхьана писатела гойт Кавказа къамаш дегIадахкара Россецара бувзамаш чIоагIа пайдане хиннилга.

Кхоачамбоацараш а да романа тIа. Писатела вIаштIехьдаьннадац аьнна кхеталу из йоккха материал боккъонца караерзае, йиза кхиа. Къаьстта из ала доагIа художественни а композицески а оагIонех. Романа тIа Iаьльмате дукха хиина хIамаш да, турпалаш ба, царех керттербараш къоастабе хала долаш, цхьацанахьа хроника тайпара дуцараш да. ВIаши логически бувзам боцаш да романа цхьадола докъош.

Писателий VI съездага кийчлуча хана гIалгIай меттала дошарашка кхаьчар «Беке къонгаш» яха А. Бокова кхаь роман. Цул тIехьагIа эрсий меттала Грозне а хIаьта соакха Москве «Современник» яхача издательстве а арахийнад из.

Романа сюжета керттера дакъа а дьь Беке дезала социальни вахар хьагойтарца, цу дезала кхея романи тIарча дуккхача турпальй кхелаца вIашаш нийсъарда писатела вIаштIехьдаьннад цу дезала дуоръега тIоалла хьалхе йоIадаь, бьаье хиина гIалгIай халкъ сомадалара, хьинаре революционни къовсама юкъедалара, цуй сакхетам лакхбалара истори гойта.

А. Бокова романа тIа кхоачамбоацараш дац ала йиш яц. Автеро дукха дIаьлдаь дуц турпалий берадах, кхоачамбоацаш дика гойтац большевика Дауда сурт-сибат. БоагIаве бесса хьагойтабац граждански тIом баьча шерашка Къилбаседа Кавказерча къахьегамхошта лоаттабьча къовсама хьалхе хинна С. Орджоникидзеи С. М. Кирови.

Граждански тIом баьча шерашка гIалгIай халкъо вIайгIардейчий ордашкешта духьала лоаттабьча турпалхой къовсама оагIонаш гойташ да «Бортий бийсош» яха С. Чахкиева роман а.

Романа тIа дика хьакхолла большевикий, мугIарерча лоамарой сурт-сибат. ГIалгIай халкъа исторически вахара лоархIаме дакъа доагайташ дола роман дешачун чIоагIа терком тIовоаш да. Бакъда цу романа тIа а да кхоачамбоацараш. Цу тIа хьахьокхаш дIайбараш хьаллоацаш хинна гIалгIашта юкъера контрреволюци, моттигера хьалдола нах, бусалба дьна дай.

Историна хетаь романаш язъерий кхоачамбоацарех дьахьхIа дийцар А. Айдамирова. Тахан парте беча боккхача идеологически балхага хьежжа писатела халкъа историх цIенелга ийса а лоархIаш цо балгалдьаккхар. ДIаяха зама кIоарггача уйлаца художественно хьагойта къамах писателий хIана а вIаштIехьа ца долаш хилар, ткъаза из хоашиехьа а дайлаь, аттача дьакхха гойтилга, цу ханарча вахар боккъонца гуш хиина вIаши духьал латта низаш, царна юкъе лахаддаш лаьттача лирача къовсаме пачхахьа Россе дьхача халкъий сакхетам дегIабенната къайладахьа гIерташ моттигаш йолга. Хоьи дог Россерча халкъаша йоккхача дег гIоаленца Сийлахь-йоккха Октябрьски социалистически революци тIайийцилга, хIинца аьча, итташ шерашка боккъо кортамухьалон бахьан долаш шоаш лоттабьча лирача къовсаме шоай сина. Дегаш цар кхетаьир адамлекъ эггара хьакъал долашагIа болча низаши эрайкхача революционни тоэре керттера оагIонаш. Революцена хьалхарча хана эггара листагIа вIаши духьала латта низаш вIашагIкхийтта моттиг хиннай Къилбаседа Кавказ. Из бакъдена А. Айдамирова дуц дуккхача шерашка аьттача колониальни тIемах, 60—70-ча шерашка хиннача восстанех, эбергий болмах, черносотенций Iаьржача гIулакхех, аьтта хIезига хиларах, лоамарой къедах, пачхахьа хьаьста, хьалльца хиннача къамаг фоарта тIа баьгIарех. Цу хана укказа вIашкаьтта хиннад эггара вIоши тардала йиш йоаца низаши уйлаши: буржуазни национализма монархизма, пантюркизма исламизма, лоамарой анархизма казакий човинизма. Цунга хьежжа декъадена хиннад общества дерригa доагIонаш: лоамарой а казакаш а, къона интеллигенца а эсараш а, соадегораш а дика хьалха латтараш а. Из трагически, чоалхане оагIув, из исторически бакъдар хьагойтац вай романаша. Из нийса дац. Ишттача исторически кIоаргаленашкара дола хьадаагIа халкъий доттагIал а. Iальмате чоалхане да цук хьалхьлар, чIоагIдалар.

Халкъий революционни сакхетам дегIабер, цар уйлаш хувцаялар, «вIашагIа къастабеш доал де» яхаш йолча пачхахьа политика духьала пролетарски классови къовсаме халкъаш вIаши гаргадахар — из дерриге къаьгга хьагойташ хила йоагIар вай йийца халкъа историна хетаь романаш. Вайна эшац хийча хьакинарши дувцилга, художественни литература деккар да уж тахан гуш дола дикадараш, эрсий пролетариатаца Россера дерригa халкъаш вIашагIтеха хала а чоалхане а наькъаш къаьгга хьагойтилга.

Советски исторически роман хила деза дIаяха зама, цунна таханенах юкъера йоккха юкъ, эррига адамлен истори хувцара Сийлахь-йоккхача Октябрьски социалистически революци лоархIам гойташ.

Из гIулакхах цхьа оагIув мара яц. Соакха Грозне хилар «Нохч-ГIалгIайчен историе очеркаш» юцара хетаь Iилманатеоретически конференци. Цо гучадаьхар вай краен истори оттадеча цIенхаштгара кхоачамбоацараш долга. Цу тайпара кхоачамбоацараши гIалатааши нийслу вай художественни литературе а. Истори а общества дегIаяр а хьоастадеча классови подход ца хилар, тIехдаьккха хьалха дIадахар, цхьацаболча деятелашта наргIдьинар хестадарца да из. Хоадамболлаш из белгалдаьккхад КПСС обкома Х пленуме.

Цох лаьца писателий съезде дийцар КПСС обкома секретаро М. Бузуртанова. Цо писателий терках тIабахийтар «единий поток» оалаш долча теоре, нохчийн гIалгIайн халкъаш классашта декъадаленна хиннад. Нохч-ГIалгIайчен историе классови къовсам хинадац аль гIертаро республика балхача наха идейно-политически, интернациональни кхетам балара доккха зулам доалаш хилара. Из бахьан долаш да хиннача тайпара, парте хьехача бесса, боккъонца социализм хьалъеча хана, къаьстта кортбоахаме коллективизаци еча Сийлахь-боккха Даьхен тIом хинначеи хана классови моастагIчунца лоаттабь къовсам гойташ литература произведенеш Iилман тохкамаш кIезига хилар. Цу тайпара произведенеш ца хиларо нохкъарле и кагирхой классови сакхетам хьакхоллара, къахьегамхошта патриотически а интернациональни а кхетам балара, комму-[illegible]ашна къовсам лоаттабара.

Республика къахьегамий, къаьстта вай [illegible] хила бена, Нохч-ГIалгIайче Советий Iедал оттаделга, мехка индустриализаци а коллективизаци а елга, культура дегIабоалаелга «единий поток» йолаш, къизача классови къовсаме чакхдьяьннилга.

Наха патриотически кхетам балара лоархIаме хинна Iаш дикадар, хьокхамедар гойтилга, цу гIулакха из советски наха керда, сийрда вахар кхоллара лоаттабеча къовсача духьал хиина нохх бехкараш, довертираш, халкъа моастагIий гучабахар, цар сий доадар. Цхьабакъда вай литература чIоагIа эсала леладу из гIулакх.

Иштта ла боккъо йолаш дац хIанзалца вай литературе Нохч-ГIалгIайче Россех дIакхетар прогрессивни хилар, нохчийн гIалгIайн экономика, культура дегIайоагIача хьалха даттача эрсий литература лоархIам; нохчашта, гIалгIашта, эрсашта юкъерча доттагIала хьасташ гойташ йола произведенеш ца хилар а.

Цхьаккха сег духьал вац «ДоттагIал довзача хана» яхача романа тIа С. Арсанова, «Беке къонгаш» яхача романа тIа А. Бокова санна партийни принципах дIадаха халкъа истори яздара. Бакъда, кхераме да цхьаьккха — берригa писателаш цу цхьан халкъа вахара оагIон тIа сийцача, цул кIезигагIча лоархIаме доаца хIанзара гIулакхаш, дешаш, къовсамаш юстара дитача. Цудухьа хоавр съезде шоай литературна пятилетках писателаша отчет дуча литература керттерча торнаме хила деза ираз тахано хьакхоллачун, къаьстта вай мехка низ а сийле а цох тийша йолча къахьегама сага гIуллакхаш, хьамсъал, лоIам, иха уйла.

Вай республика йоагIа а йоагIаш курал а йиш я сийлахь тIема а къахьегама а истори долаш йолча шийн болхлой классах. Болхлой класса, советски эхархочун вахарах къаьгга, художественно говза произведенеш кхоллилга вай литература лоархIаме декхар да. Цхьабакъда цу тайпара произведенеш да йиш йолаш кIезига я. Язъь йолаш ираш а художественни говзал лакха йоацаш, сег тема из вец я. Писателий кхоачамболлаш вIаштIехьдалаш шоаш айдеча дошашта дошархочун уйла тIаоош, шоаш гойтача турпалий гIулакхаш, уйлаш аьлха дегашта гарга, цар уйла сомайоккхаш, уж санна хила лоIам чIоагIбеш хиннйта. Укх тIехьарча шерашка цхьайола произведенеш, къаьстта ислама дIалхача земах юхедисача гIулакхаштен критика ираш 20—30-ча шерашка хиина художественни кIоаргал а йолаш я. Укх тIехьарча хана арайьнача массехк романи дувцарий сборникех таьнна кхоачамхилац уж дерригa декхараш кхоачашдара.

Къаьстта из оагIув белгалъьккхар докладчика, писатела А. Бокова, КПСС обкома секретара М. Бузуртанова. Съезде цIенхаштта критика йир Н. Музаева «Дагалаттачун низ» якоча, М. Исаевай «Кхоллимхой» яхача, М. Сулаева «Товсолта лсамара араволл» яхача романашта, А. Ведзижева «Бийсакара хьинар» яхача юмористически дувцарий сборника, М. Мусаева «Акари» «Топ аьнначул тIехьагIех» яхача повесташта.

Писателаша из-м ду хIанзарча темех а. Уж гIерт керда гIулакхаш, таханарча сага оамалаш кIоаргагIа йовза, коммунистически вахара норнаш чIоагIъялар гойта, городерча а юртарча а производственни коллективай, кагирхой вахар техка. Цхьабакъда цу хьакъехьара художественни кхоллам а писателашта а, а дешарашта а кхоачам беш бац. Цу хьакъехьа дагадох Горьке аьнна: «писатела балха хоадам бер массеза а материал яц, хIаьта мастер — массе а хина вц». Мелла лоархIаме хиларах тама хIаллахарьлац из ремесленника бе кхьача.

Къаьстта боккхача лоархIаме да художникий доц дIахкача замах юхедисача зуламеча гIулакхашта духьала лоаттабеча къовсаме. Геттара кIезига да вай литературе цу тайпара книжкаш. Хапуташта, дьна фанатикашта, хIамьлг кккха гIертарашта, къьнара гIулакхаш лелалдерашта, тунеяцашта духьала да А. Ведзижева «Iабба сенах велар» яха книжка. Дерригаш [illegible] А. Хамидова, В. Садулаеи юмористически дувцарий сборникаш, Гайсултанова «Хьо малав», М. С. Плиева «Со малав хой хьона?», В. Богданова «Ахкак юкъе» яха сборникаш. Уж Iаьльмате кIезига да. ДукхагIа язъе еза дийна хара гIулакхаш гучадоаха произведенеш. КПСС Нохч-ГIалгIай обкома Х пленумо иттадаьд из деккар писателашта хьалхашка. Цхьабакъда цар из тIах аьнна кхоачашдеш шоаш болх эрабоаккхаш ган.

Цу хана чуль язъь Р. Хадижева сатирически дьна дувцара стихаш, С. Чахкиевеи А. Ведзижевеи «Юхадекхар» яха пьеса, А. Бокова «Хоадхьаь гIоз». Из геттара кIезига да. Нагахьа сана 23 писателах хIаране дувцар, очерк, повесть, стихотворени язъьяларе дикагIа отчет е, боккъонцара тIемахой сапиц халкъа кхетам луш да тхо ала йиш хургьар писателий. Сектантахи царна духьала лоаттабеча къовсамахи дийцар Н. Музаева. Цхьаккха юстара латтиа йиш яц сектанташа берий уйлаш телхара, йоIах урдув даккхара, кхьдолча зуламеча гIулакхашта духьала лоаттабеча къовсаме. Цу хьакъехьа боккхача бехктонхаме ба писателаш шоай заманна, халкъа, Даьхена хьалхашка.

Докладчика а къамаьл даьча А. Айдамирова а белгалдаьккхар, 30 соагIа болча вай республика аькалашта — эрсашта, нохчашта, украинцашта Сийлахь-боккхача Даьхен тIом тIа Советски Союза Турпала цIи енна хилар, къахьегама толамаш дахара дукха нах белгалбаьна хилар. МалагIа из вай писателашта юкъе царех язда? Цхьаккха а художественни книжка дац цу хинах, цу турпалех падаь, хIаьта кишта цу хана къаьна Iаьдая юхакхачар догдоахаш лийнараш гойташ а. Нохч-ГIалгIай литература деккар да цу хьакъехьа художественни произведенеш хьакхоллар.

Докладчика а къамаьл даьраша а чIоагIа дийцар публицистиках. Геттара кIезига хул газеташ тIа, радио, телевидене таханарча вахаре лоархIаме долча дешашта, къахьегама сага, пятилетка турпалашта, тайп-тайпарча халкъашта юкъерча доттагIала хетаь писателий очерк, публицистически статьяш. «Цхьаккха писатела яздаьдац вай хIара дийнахьарча вахаре массанахьа гуш долча халкъий доттагIалах», аьлар А. Бокова. ХIара шера вай юрташка боагIа тайп-тайпара мIингашкара хьахархой, лораш, кхьола специалисташ. Уж ишта тIаэц, малагIа новкъостах ду царна вай мехкахой а хиина дIастта. Цу деригнех яздедга боккхача лоархIаме да.

Литература тIехьле йолаш хилац цо къонача йоакхо ии йой. Тахан вай берий литературе ба дукха бовзаш бола писателаш, царна юкъе дукхьала берашта яздераш а болаш. Берашта дешачарна юкъе да М. Мамакаева, У. Гайсултанова, Х. Эдилова, Ш. Зиниева, М - С. Плиева, С. Чахкиева, Х. - А. Берсанова, А. Дакаева, Х. Саракаева, Д. Махмаева книжкаш. Цу писателех дукхагIбараш техникий театраца аьха бувзам лелабеш ба. Дукхача вай авторашa берашта яздаь книжкаш Москве арахийцад. Цо дог гIоздоакх вай берий литература сейхан хиначунгa хьежача. Цхьабакъда хьалхашка латтача декхарешка хьежача дIахо кхоачашде дезараш дукха да. Цох дийцар съезде У. Гайсултанова. Цо белгалдьаккхар дукха берий книжкаш, къаьстта дIаболалуча авторий, зорагa дагалаьца композици гуш, дешер вахара бакъдолчох теша ца веш, аттача гIолла тIехбаьккха хьехам бала гIерташ хилар. Говза яздарца белгалдаьхар цо С. Чахкиева «Идиг, Мадиг, зIамига йиIиг», «Эшер» яха книжкаш. Автора цу книжкаш тIа дувц берех цар нийсархоехи дийца на Iеш, бокккийча нехах а. Уж говза яздар дуккхаза кепайоаюне белгалдаьхад.

Геттара кIезига яздаь берашта кхоанених лаьца. ДукхагIча дьакъе берий книжкаш а дIанхача хина хетадаь да. ХIаьта кхелетачарна яздаь книжкаш вIалла а дац. ХозагIа кийчдедоагIа беза книжкаш. Хьакхаьчай берашта лорхIа журнал хила деза ха а.

Берий литература хьакъехьа съезде дийцачо тешаву, из бернате язуйш доагIаш хиларах. Берий книжкаш яздеча писателашкара «Берашта бакъхийчарна санна язде деза. Алхха кхи а дикагIа» аьнна хьадеха йиш я из кхочашде вай писателий низ дIа а хьоачаргба аьна хетаду.

«Поэзи дIахо дегIайоалара тIехьа» — из уйла яр М. Сулаеви И. Митаевеи даьча къамаьлашка керттера.

Дог гIоздоакх нохчийн гIалгIайн таханара поэзи массе а хана интернациональни хиннача халкъа поэзена тешаме хилара. Лоамарой поэзена тIьемаш денная Сийлахь-боккхача Октябро. Цудухьа шоай поэзе керттера тема яьй цар Даьхенах, партех, Ленинах, хIаьта цуй керттера турпал — таханара вай заманхо ва.

Из пафос йолаш йа боккъагIболча поэтий М. Мамакаева, А. Мамакаева, Р. Ахматовай, С. Озиева, М. Сулаева, Хь. Осмиева, А. Нашхоева, Б. Саидова, Х. Эдилова, М. - С. Плиева, Х. Муталиева, Дж. Яндиева кхоллам. Царна дIататтаб къона поэташ Г. Гагиева, Ш. Арсанукаев, Н. Митиев, А. Кусиев, А. Шайхиев, М. Дикаев, Ш. Рашидов, Х. Сатуев, Н. Богданов, М. Шамсаев, Ш. Окуев, кхыбараш.

Дукха стихай сборникаш кхаьчад дешарашка укх тIехьарча пхе шера: «Идьича малета» С. Озиева, «Лахкала», Хь. Осмиева, «Мартана латте» М. Мамакаева, «Ираз долаш кхаьда шо», «ЦIаста дай дехар», «Дог-цIена» Р. Ахматовай, кхы дараш.

Цхьабакъда дукхал массаза а дикал яц. Хьалха а сана дукхагIча дьакъе йIамигача формах я таханара поэзи, цу юкъера Р. Ахматовай «Алхазур — тIетта лелар» «Дог-цIена» яха поэмаш хьакхьастача. Форма йоккха хилча цунна бувзабенна шерагIа хул чулоацам а. ХIаьта вай поэзи зIамигача формах, архаически образех дIакъаьста могаш яц. Геттара кIезига я кIоаргача уйлаца, художественни говзалца вай таханарча турпалах язъь поэтически произведенеш. Вочахьа а вай сатирически поэзи а. «Меттакъа кхета герле» оалаш хиннад В. Маяковске поэзех. Бакъда, вай поэзи хIинз а цуй дош хьинадоц КПСС обкома Х пленума сочамех. ХIаьта уж кхоачашде деккарийла из бий литератураш а.

Темаши жанраши цхьатарре, зIамига, вахарех цуй керттерча турпалех сурт-сибат оттадела къе хилар, иштта кхьдоля кхоачамбоацараш писателий организаце а критика а чIоагIа терках тIабахийта безаш да. КарагIдаьнна дикадар дIачIагI а неш керда котаоаш а кха, шерагIа, кIоаргагIа таханара вахар хьахьокха новкъостал де деза поэташта. Со дерригa шийн вахар, хьинар, хьаькъал, уйла, дог дIадала лаваш гIулакх да поэзи, нагахь санна цуй сийрдача лакхаленашка кхача лоIа.

Театр цхьа моллагIа чухьежа кхиэга а довзаш, хIама доккха деша дола чухьежа кхиэга -да. Театрах иштта уйла йолаш язъьай шоай драматически произведенеш сийлахь - боккхача классикаша а йоккха талант йолча советски драматургаша а.

ХIанз вайцига литература эггара тIехьадуса дакъа да ала доагIа драматургех.

Бакъда вай хиннай Н. Музаева «Мехкдаьттахой», В. Саидова «Кагаденна зоахалол», А. Бокова «Тхо юхадоагIаргда, нани», А. Мальсагова «Юхатакхар» («Со цхьа хургвац»), А. Ведзижевеи С. Чахкиевеи «Бехкам», М. Солцаева «Асланбек Шерипов», М. Солцаевеи М. Гешаевеи «Къовсам» яха пьесаш, С. Бадуева повеста тIара «Бешто» яха инсценировка. Эрригаш а хIана яц аьнна театре оттаь я уж. Фуд хиннар?

«Къовсам» яхача спектакла диплом еннай, дика тIайийцар «Асланбек Шерипов», «Тхо юхадоагIаргда, нани», «Юхатакхар» яха пьесаш, дукха къувсараш хилар «Бешто» яхача спектаклах. Уж йисай репертуаре. Вожаш дIаьлар низткъа сцене а хина.

Юкъарчая довцаш йолча, дийнача театральни творчеств, драматурга, режиссера, актерий коллективи искусствас дIахьокха деза халкъ ишта дьхад а ишта дах а, къаьгга а шоаш маирра а юца, гайта эза цун уйлаш, обычеш, проблемаш, оамалаш, из долла хIана зрителa гучча хьа а деш, цуна юкъе дакъа лаца из тIа а озаш.

Из дерриге а дог чу доссареда, нагахьа санна къаьтача образашца, йиза йолча, психологически кIоаргача характерашца, вахара конфликташка хьалхьада деза хале.

Шо къамаьл ден Чахкиев СаIида драматурге массе хьаьа дашха гIийртар театро пьесаш «ишбалагIча дьакьера» я яхаш сценере дIакхарка этта хиларца. Цо хьоадайзар йийша пьесаш художественни хьакъе ма пайдане я. ХIаьта уж сценера дIаьхьий но оттаярах а довцаш, шоаш ледаре хиладац. Царех къьарех Москве дийцар цига театра гастролеш йолча хана, хIаьта царел тIехьагIа арамьинараш йийцар культура Министерства художественни совете. Автораша шоаш а тIадийцар шоаш ма замечанеш. Гачна сердалсе пьеса гIалаташ гучадохарал соагIа, дукхагIча дьакъе цуй зIаш хьакъоад. Режиссера фуннагIа дарах хьайладохьалургдаш уж. Цунах дийцар доклада тIа а культура министра А. Татаева шо къамаьл дейя а. Цар белгалдьаьхар дукхагIча дьакъе вай драматургана вахара боккъонца дола художественни куц а ца хьокхаш, куй сурт, схема хьокхаш хилар, — царна драматурги тIаккхача гIерта уйлаш чIоагIа кхохкалар долга дийлуш хилар. Драма тIа психологически кIоаргал гражданска идеал эмоциональностаца, хьаькъалца шарре йоагIаш хила еза.

«Тхо юхадоагIаргда, нани», «Со цхьаь хургвац» яха пьесаш вьттув болаш оттаьш хиларах хувцаш, С. Чахкиева белгалдьаккхар цар тIа вахаре чIоагIа доагIа дешаш, вай дега еза йола уйлаш юкъаш хилар, цу духьа спектаклаш безаме а дог гIоздоаккхаш а хилар.

Массех шу хьалха Х. Нурадилова цIерагIча театра сцене хьадьоккхаш яр С. Чахкиевеи Г. Русаковеи «Къонгаш боача хона» яха спектакль. Из зритела дог чIоагIа тохадолийташ яр. Театра из вьтгув бальяр драматургаша, дика хььяр баьвза долаш.

Театр декхарийна да драматурга новкъостал де ца шийн произведенеш дIадо тоаде. Иштта цхьоагIо хиларах берии доал. Эрсийн советски театра истори чухь дукха да цунах дола масалаш. Бакъда иштта цхьоагIо хилар цхьатарра деваш хила беза драматурга а театр а. ХIана эггара кхетаме доацар да бехке вар лехьилга. ПайданегIа хургде цу дешага писателий Союзи культура Министерствой гIуллакхца кхьахийча хьажар. Театрон драматургашен доагIаш цар дIа-юха дедаш хиларо, юкъерча гIулакхаш пайдане, хила дог даро мара чIоагIъергьиш царна юкъера цхьоагIо, къамаш драматургий дегIайоалаяра беркат а даргда иштта мара.

ХIаьта иштта из дегIайоалара уйла ца йина ергьен. Чулоацам ледаре болча пьесаша зрителашта кхетам лаш цар граждански жен, боккха эстетически безам хьахилара. Уж дешаш дувцаш съезде хьаьша волча РСФСР писателий Союза правлене председатела С. В. Михалкова аьлар литературе лоаца уйла йолча произведенеш тIара кхетам ийна саг дег чу латтича доккхийча хIамай, цхьан хIамая тIаккхача гIертача кIоаргача уйлай, чоалханерча проблемай боккъонца йола искусство хьатIэзалургйоацаш воал. Масал доаладир цо: «Х. Нурадилова цIерагIча шун театре «Ричард III-чунга» хьежар со. Талант йолаш спектакль я. ХIаьта вале — 30 саг. Новкъа хилар соне из. ХIан бытовой комеди оттайча зал йиза нах хул», йоахар.

Вай литературие эш йола претензеш эггара хьалха вай критикана йоагIаш я. Дерригa а литература дIахо а дегIадоаладара боккха лоархIам болаш хинна «Литературно - художественни критика хьакъехьа» КПСС ЦК сецам арабаьннарчул тIехьагIа периодически кепайоаш тIа дукхагIа араяха йолаеннай социалистически реализма литература дегIадоаладарах йола дика чулоацам беле статьяш, лакхъеннай цар идейни ирал, цIенхаштта хинна дIаэттай произведенеш идейнохудожественни дикала оагIонашта еш йола анализ. Лакхбеннаб литературни критике боарам, литература гIулакх тоадара дукхагIа тоххамаш ду (М. Сулаева «Октябро кхеллар», В. Дьяхаева «Даьхен поэтически образ», Х. Туркаева «Нохчий литература дегIаахара наькъех», А. Мальсагова «Заманца гIа боахаш»).

Вай общества вахаре художественни литература бола лоархIам лакхлу.

Цул ларагIа тIехьа а ца лелаш, литературана хьалха латта, керттера, дакъа хила доагIар критикал, хIана аьлча критика деккар да хьадаь даьннача чуз мах бе, художника творчествана лостам бола, художественни уйлаш дIахо а дегIаяккара къовстамбеш йола тенденцеши процессаши гучаяха.

Цо дIадех критикагара гIуллакхах кхеташ а авторитет йолаш а хилар, хIаьта цу тайпара вар хьахул кхетамга, профессиональни говзалга хьежжа, философски уйлайн эрудицеи боарам цуй лакха хиларга хьежжа.

ЦIенхаштта тохкам беш дийцар критика гIулакх доклада тIа, къамаьл даьча Х. Туркаева, обкома секретара М. Бузуртанова.

Вай критикана долаш дац советски литература дегIадоаладара процессашта, къамий литератураш вIашкаувзара нийсъашта цIенхаштта а кIоаргга а анализ ега. Дукха балхаш тIагIоала хьдаь, эстетически боарам лоха болаш да. Критика новкъарло ю идейни бракаца тарбала гIертаро, субъективизмо, хьоашал тIехьа га доахаш хиларо, долаш дар дукхьал дIа ца аларо. Дукха произведенеш, цу дакъе публицистика, критика йерг тIа ца отташ юс. КIезига хилац эсала произведенеш «Аргуни» «Лоаман Iуйре» яхача альманахий оагIонаш тIа я. Уж хIанз а доггIача тайпара, критика бахъдоля лоц тийна тIера дIовхайхадеш йола трибуна хинна дIаэттадац.

Критика мела хиларца, цуй деккар боккъонца кхета ца дерригa дашха доагIаш да наькъ кхетам чу юнедиса къаьнарча заман зене гIулакхаш доагIаш чIоагIа бесса гучадохаш йола произведенеш хIанзарча ханарча проза юкъе кIезига хилар. Бакуев СаIида «Iадатеш» яха книжка литератора шта, тахан кадем бараш бола меттаза тIехтохам санна латт библиотекай тархеш тIа. Вай литература хаддаза таханарча темашта, къаьстта патриотически, интернациональни, атеистически кхетам балара проблемашта тIадерзадеш хила еза критика.

Литературоведенех критикан бувзамех, В. Б. Корзун, Б. С. Виноградов, Д. Д. Мальсагов, В. П. Харченников, В. Чеботарева, вежарий СулаевгIар, Б. Х. Зязиков санна болча Iилманхоша литература хинтана дегIайоалаяра даьржа дьгох, къонача критикашта карагIдийнарех чIоагIа терках тIабахийта дийцар истори, иштта, литература института сектора заведующе Х. Туркаева.

Цар балхана къона литератураш дегIадоаладара проблемаш къоастаеча лоархIаме гIа баьккхаб. Бакъда тохкам бараш методологи мела хилар, анализ, выводаш, теоретически обобщенеш елга, гIулакхаш кхеташ я, из дезаш леладеш а ца хилар баьхен долаш дукхха проблемаш шоаш йолча тайпара проблемаш а йолаш яс. Царех да къамий литература шийн тайпара хиларе, цунна дувзадена кхьча литературашкара вIаши бувзамаш, эрсий культура пайдане Iаткъам хилара дешаш керттера ирех проблема — вай литературен социалистически реализма метод хьахилари я. Царех дукха дешаш хIанз Iилма-тохкама института сектора хьеста деш да.

Автораша шоаш хьаалларга из а хьежаш газетанен альманахашен шоаш пхьана юкъе а кхухьаш обзорни проблемашши статьяш векаэ а деш кхьайтача боккъахьа хургдар.

Критически уйлаш дегIайоалара зийш и дискусси, марех дола дешаш дувцилга, хIана аьлча «наха, нерторе цхьатарре уйла яраша къувсарца» гаргандоач нийсачоа. Цу тайпара къувсамаш кIезига да. Цунна мукIарле дир докладчика а къамаьлаш даьча дуккхачеша а. Уж проблемаш къоастаяро вай литературни критика хьинар дола отряд хьалара новкъостал дергда.

Писатель, издатель. Писатели переводчик. Уж проблемаш а цу кIезига лоархIам болаш. Переводчик из хилча, издательца яхача книжка, из дешачун бе кхоачаргдац. Дукха а доккха а новкъостал ду нохчийн гIалгIайн литературана Россе писателашен поэташен И. Озерова, Р. Кафрилеица, А. Передреева, Г. Русакова, Г. Ладонщикова, С. Липкина, Н. Асанова, А. Тарковски, Н. Гребнева, Т. Резвеса. Уж бахьан долаш кхаьчад вай литераторий книжкаш дешача эрсечунга. С. Чахкиева «Эшер» яха книжка эстоний меттала дешберана, украинций, немецки, польски меттала еш Ш. Арсанукаева стихаш, М. Мамакаева «Революцен мурд» украинций арьеннйе меттала даьккхад, Х. - А. Берсанова «Хаджи-Мурата приключенеш» яха берий книжка — молдавски меттала.

Иштта хьаллахаро, тешо, гIо даро новкъостая ду хIара писатела дикагIа а чIоагIагIа а хила, иштта лакхлу цун бехитекхам, творчески балхэмара цун безам, дега гIоал.

Сийлахь - боккхача Октябро, вай мехка чIогагIае шовех латтача вежарлен оалаша новкъостал ду дерригача халкъий къамий культура тоае. Цхьан литература художникий кхьча литература йовза тIа гIолла воашал дарид терко е.

Вай духовни вахаре хула тамашийна процессаш ювцаш С. В. Михалкова хьоахайнр дуцен тайп-тайпарча къамий меттала цар книжкаш дешараша болча, писатели переводчики дуьвено гарга хилар бахьан долаш книжкаш дешачо деша чулоацам кхетабь ца Iеш писатела уйла, цуй оаз кхетаеш болча къамий боккхача художникий Р. Гамзатова, Д. Кугультинова, А. Кешокова цIераш.

ЧIоагIа терках тIабахийта дийцар болх дIахо эргабаьккха тоабара хьакъехьа Нохч-ГIалгIай книжни издательстве керттерча редактора В. Дьяхаева. Пхе шера писателий, поэтий, критикий дукхиа книжкаш арахийцал издательство. Арадаьннад «Родничок» яхача, берашта язъьяIча поэтически альманахе хьалхара сборникаш, иланагIа арахеца лерхI шоллагIех кхоллагIен дар а. Арахецача литературах ахаега дIакхоачIандар — берашта лаьрхIа я. Кастта берашта язьна меттала евартъа С. Михалкова, Г. Ладонщикова, украинца В. Панченко стихаш.

Издательствос шин деккар лерхI талант йолаш бола, дукхагIча дьакъе юрташкара, къона поэташ Iомабар, уж хьоламар, цхьайолча хана цу дьакъе писателий Союзо де дезар а шийца хьагIа а деш. Цкъа елла дуккхаза а дийцад съезда трибуна тIера къонача литераторашa, дукхагIа цар терко еш болх бе беза, кхаш. Дийнар дар боккхагIа бараша цIенхаштта новкъостал де деза, дIахо йодача хана из гIулакх традица а цу дIаоттаде деза хилга. Нийса дар шоай коллегаш книжкаш дика довзац, къона бараштъ, боллуш болча литераторашта кIезига тIа ду ткхаш писателех бехк а боахаш дахь къамаьлаш.

«Атеиста библиотечка», атеистически темаех дола кхо сборникa арахеца кийчдеча хана издательствоа а нийсъелар проза дегIайоалара проблемах хьахаьлараш санна йола дукхаьлеменаш: кIезига я таханарча, ирача, проблемаех йола произведенеш. ДIахо йодача хана заказ язър аьнна, нагахьа санна произведене кулгайоаув деза, алана уж юкъе ца кхахьа лерхI издательствое. Писателашна заказаш дар шийн лерхIа систем а йолаш, гIулакхах дика кхеташ болча рецензентий, кулгайоаув дешаш берий мугIараш шер а еш болх бергба издательствое, хIаьта писателий Союза правлене могаь произведенеш мара хьаршарт-йоацаш писателий Союза правленецара бувзамаш чIоагI а дергда.

Дукха новкъарлонаш а нохчийн гIалгIайн литература дешачунга дIакхоачадара наькъа тIа. ЗIамига а кIезига а арадула альманахаш, хIана а дац эрсий меттала альманах, литта доацаш да берий журнал, дерттIа моттиг эшаш я А. Гайдара цIерагIа берий библиотека. Из дерригa Россе писателий Союза хьеш а цо йоакхо лоархIам а да. Партеи правительства сецамах вIашагIъяла еррисоюзни трибуна — «Современник» яха издательства зIамигача къамий дегIадоагIача литературашта боккхача наьле гIулакх да, хIана аьлча цига новкъостар хьакъий писателий произведенешта.

ЦIенхаштта критика йир съезде правлене балха. Белгалдаьккхар цо лаьхха къаш йолаш бола балга, къахьегамхой коллективашцара бувзамаш эсала хилар, къонача писателий, поэтий четех Союза мугIараш кIезига шорлулга, дыр дукхи яьо а таханарча деккарешка хьежача правлене а писателаша а де доацар хем а дукха долга.

РСФСР писателий Союза правлене председатела С. В. Михалкова лаьха мах бир съезда балха, карагIдаьнначун критически хоадамбеш, балхара кхоачамбоацараш гучадоахаш, дIахо де дезар къаьгга белгалдоаккхаш из чакхъелара. Шеко яц, нохч - гIалгIай писателаша вахаро шоашта хьалхашка оттадь сийлахь декхараш тоаллаш кхоачашдергхилара.

**СУРТАШ ТIА:** (аьрруврa [illegible]) съезда засиданей зал; трибуна тIа къамаьл ден КПСС обкома секретарь М. О. Бузуртанов.

И. ПЛИЕВА суртaш.

# ДОАЗОЛ ДЕХЬАРА

## Сага унахцІенон дукхьа

1949 шера 7 апреле ООН членаш йолча 26 пачхьалкхано ратификаци яьй «Дерригача халкъийн тар ма лу дукхаг1а унахцІено лораяр» гІуллакх лаьрхІа йолча Дерригдуьненан унахцІено лораяра организацин (ВОЗ) Устав.

Цу хана дуьйна 7 апрель билгалдоккх ВОЗ хьаь ду сийна а Дерригдуьненан унахцІеной ди санна а. Цу дийнахьа дерригача мехкий медикийн дуьнен общественностен тІидла тІаера сага унахцІено лорарна шуьйрачу актуальнег1а йолча медицински проблемашка.

ВОЗ-ага гІолла шимана балха опыт дІа-юха. цу 120 соьгІча мехка медикаша, хІаьта иштта дакъа лоцу дуьнен тІа бахача нахьа унахцІено итаре лакхаг1а хилийтара тІаерзаьна мероприятеша, масала, хоршаш хІингий кхуьрчаш дІадахара бечи балха юкъе, дега-пхьашаьтта хулча лахьадечо дазарашта дукхьаьла, рака дукхьаьла лоаттабела кхоссаме, и. кх. дІ.

1974 шера Дерригдуьнен унахцІеной ди сага кхачийн проблемаш хетадаь да. ХІанз цу проблемаца къаьстта чІоаг1а хьашт хилара маІан секах латт аьлча, из латт, дукхача мехкашка цо хІаниеца шай лоархІам ца боабаьал соьгІа, из сага унахцІенонна нахьа сашна бе дейн йола кер биезаьца дла хІана ца чилараx хьийоала биологически тІехьале социально-экономически деr1аехара нахьа тІа тоьал йокха дукхьаш хилар хетадарах а.

Даьча тохкамаша хьальекхачок, хІанз белонаш ца тоьа...

...Іарбий Республика Египет, Бразили, Гаити, Иордани, Камбоджа, Пакистан, Сальвадор, Судан, Цейлон санна долча а кхича а мехкашка бахача нах юкъе бІарга са дайнараш дукхаг1а хулийт.

Укх тІехьарча шерашка ВОЗ инициативаг1а де1аудача мехкий ерригаш а хІана иц дашна йолча унахцІено лорарна министерствашка хьаьий хьачин отделаш. Дуьнен халкъашта юкъерча медицински общественноста уйла кхачан проблемаш чІоаг1аг1а тІеерзаярна тайп-тайпарча мехкий йовг1 - йоаг1ача медицински царна къьетарра никъ лалабечи службай гІуллакхаш тоадерхІ ВОЗ-о. Цу цхьан хана, хьалдаг1а а санна, ВОЗ-о пачхьалкхашта юкъера белгалара вовкъостал хилар доттохк из проблемаш къоастам вешача мехкашхачьара.

Советски медикаша хьалхаг1а а хІана а ВОЗ-ага гІолла доккха дакъе лаьцад дуьнен халкъашта юкъера унахцІено лорарна юкъе. Вай мехка каст-каста семинараш, курсаш, ВОЗ-а тайп-тайпара дуьнен халкъашта юкъера симпозиумаш ю, хІаьта доазол дехьарча медикашта кига йора вай медицински Іилман практикен опыта царна карагІдьинарашш. ВІаь соьгІа советски специалист ва ВОЗ-а экспертни комиссей членаш болаш.

УнахцІено лорарна Дерригдуьнен организацие Генеральни ассамблея-трибунера каст-каста дуви социалистически унахцІено лорарна принципах...

...

**Александр КАЗАЧИНСКИЙ,**
**АПН корреспондент.**

# КХОАНА ГЕОЛОГА ДИ

Горячеводски управлене а вай республикие а дикаг1чарех вахІ хоархІаш а начальник Ковалев Леонид Михайлович верте латта бурувдетта бригада. Цо хІиналехьа кхоачашдей хьалхарча ах шера задани Сквашина йоаккхача. тохкаш дола буру 4200 метр кІоарг а далийташ хІана цкаьь бетта чотах тохад иттанш метраш бурув.

Бурув тохарга дІабода наа лоцберах, из тохара сухал вадаьг1а лаьрхІачул дикка лохкьерах, электрошерфтин химически реагенташ кхоерах укх шера дукхьал хьалхарча шин бетта начальшехцарна цо кходаьц 110 эзар гаргга сом.

КаратІдьинечех кхоачамбаь а ца Іеш бІубоана дІабоаьабьаь бригада бурувдеттарашна апрель бутт а. Бетта планаг1а тохд дева 10 метр бурув Ерригсаьшиш коммунистически субботник хулача 20-ча апрелита кхачалаьа тека боала дерхІ цар. Цу юкъедеча дешоша апрель бетта планал соьг1а цар тохаргда иттанш метраш бурув.

Къаьстта дика къа а хьегаш социалистически къе хьалха латт бурувдетта мастер Ошаев Іарби, вахкхаг1веза дизелист Шевцов Николай, бурувдетта сменин мастер Фахрудинов Хьамзат, бурувдеттарий гІонча Даміев Шарвани, Колесников Алексей, кхы дуккха бараш а. Даим бурув техаарц технологи кийса а дела-иц шоай сменка нормаш дикка тІехдоаьчалой цар.

**Б. ДОТМАРЗИЕВ.**

СУРТА ТІА: (аьрдехьара аьттехьа) бурувдетта мастер А. Ошаев, вахкхаг1веза дизелист Н. Шевцов, бурувдетта сменин мастер Х. Фахрудинов, бурувдеттачун гІонча А. Колесников.

И. ПЛИЕВА сурт.

## ХАНАЛ ХЬАЛХА

Массехи шу хьалха Правобережнерча Минеральни яхача моттиге мехадаьтта кІеж етта скважина яьккхар Старогрозненски бурув тохара балхий управлене М. Закрие кулгалдеча буровой бригадо. ХІанз...

...

**Д. ГАБАЕВ.**

## ЛАЬРХІАЧУЛ СОВГІА

Укх шера хьалхарча квартала 7649 метр долаш бурув тохад хьаса Старогрозненски бурувдеттарашна...

...

**А. ТИЩЕНКО.**

## ДЕНАЛДАРИЙ ЦІЕЙ

...

Тохаргда ...кхачамаш кхоачдеш... бурув тохача технико-экономически хьокхамашца чакхбаьхав чийд гІуллакхаш 1973 шера 1974 шера I кварталех ХІаьта из баьхьан долаш партешарча 13 боххлочоя (С. Д. Дубовин — вахкхаг1веза геолог, Х. Мусралов — вахкхаг1веза бурув детта мастер, М. Е. Борисенко — участка начальник, Ю. Уданов — бурув тохава балхий бригадир, Х. Мурдалов — парте керттера геолог,

...

...Нохч-ГІалг1ай территоре тІа геологически балхаш хьалха даргдаашита дІахьокха доне, республика лоьман дахьа тІа металлически вудам лахара балхаш юха а дІадоладе деза.

**Г. МАЛЬКОВ,**
**Нохч-ГІалг1ай геолого-тохкамий парте начальник.**

## ТХА ДУЛХАХ-ЦІЕХ ДОЛА ГІУЛАКХ

...

**Франк МУРИ,**
**Австре Коммунистически парте председатель.**
**(АПН).**

# КЕРДА ГАНЗАШ ЛЕХАРАШ

Геологий керттера декхар да теоретически лард бола мехкадьттен гази йоалла моттигаш тахкар. Из кхоачашдара дукха балхаш даьд дукха геологаш чубоаг1ача геологически служба. ХІанз Къилбаседа-Малхбоален Кавказе, Предкавказье геологически балхаш а деш дукха геологически геофизически материалаш Іоаьвй тха геологаша. Церна анализаш а еш уж йоашхаш ба тха контура къахьегама ветеранаш В. А. Тюлюпо, Г. М. Соловкина, Н. Ф. Фролов, В. Н. Голоаубов, И. А. Горшков, кхы дукха бараш а.

Цар геологически карташ оттадьа эггара дукхаг1а Мезо-Кайназойн Палеозойн тІоавнашка мехкадьттен гази йоаллача моттигашка бурув тохара. ХІанз Терскин Сунженски доакъашка, царех четта дІайоахача моттигашка дукха «Іаьржа дошув» доалийга гучадаьннад.

Геологий болх чІоаг1а хадем чоалханем ба, цудухьа цох дикка кхеташ халонех бІу ца къожабеш хила безаш ба уж. Наькъаш доашача лоамашкарча халача тьалашка шийла яр аьнна, доаг1а, лоа делхар, кІала хотта бар аьнка бІу ца къожабеш къахьегаш ба геологаш Л. В. Ломакина, М. Б. Габриелова. Цар тохкача моттигашка мехкадьттен газ луш итташ скважинаш яьхай.

Іилман ларда тІа теоретически тохкамаш хара, разведочни балхаш цара эша проектно-геологически документашеш кийдеш дукха болх бу Н. И. Белоусов керте латтача тематически парте. Керттера шиий теркам тІаухийт по мелоним юрсини тІоавнаш тахкара, хІанз аьча вай республике доаккхаш дола мехкадьтта дІахо дукхаг1а хилийтара эггара зерсрпектинег1а дараш уж да. Геологаша Н. А. Козловас, Г. Г. Приставске яьча анализех Чишкена гаьна йоашача моттигашка тохкама бурув тоха лаьрхІар. ХІанз тохкама бурув тохаш а да. ТІехкІоарга бурув а тохаш Червленик яхача моттиге тІерча мелешкара мехкадьтта гучадаккхара тохкама проект кийчьай геологаша Т. Р. Федоровас, А. Ф. Щербаковас.

**В. ПАЛЬЧАК,**
**«Грознефть» объединене геолого-зенсиони конторе вахкхаг1веза инженер.**

# ФЕ ХИЛАЛАШ

Наькъашка тІолла лелара Правилай 90-ча пункто йоах: «Машин тІехьашкахьа доаллача хана водитель хьажа веза тІехьашкахьа новкъадаргдолаш хІерамех хІама дий-дий».

Грозненски автомотоклубе водителе И. Алханова ше машин тІехьашкахьа доаллача хана 90-ча статья тІа яхар кхочаш ца а деш, тІехьашка лаьттача ихалесга тІатехай машин. Шофера сакхетам ца хилар бахьан долаш унахцІеваа саг эйт аьыккхав. Наькха тІега буьйа тІехи кагьяй кхалсага, Алханов уголовни бехкехкаме оьзарга.

Каст-каста аварем е беьшаб «Сельхозтехника» объединене водителаш. Машин аьрда ошг1оарахьа чу а хийца, из тІетеха электрически бІоаг1а бежабаьб «Сельхозтехника» Грозненски АТХ шофера М. Мазиева. Высоковольтни линий толхаяьй, шерх ваьша йохаяьй машин.

Мазиева дегІа хиннӧ зен дац, цхьабакъда, шийй чотел юхаметтиоттае езаргья цуь электролинин автомобиля.

Иззамо аварие хьй «Сельхозтехника» Назрански МРО шофера А. Анимова а.

Цхьаьбакъха эттара дахкхаг1дола хатар хиннад «Сельхозтехника» Шалински МРО болх беш волча А. Идрисова бехкаг1а. Курчалой юрта никъе ихи шу хьинача ихьйг йкІига тІатехай цо машин улпаг1а хьавоаг1аш. ИлІиг бонеше кхелхай.

Наькъаг1а лелара правилаш, ца метийташехье а, эттара аьтта ошг1орахьарча мутІарара аьрдехьа дІа а деста, цо лехкаш йола машин кхьча машина тІатехай такси Г. Алиева. Цу тайпара хатар хьаьд № 1737 йолча автоколоннерча Б. Исраилова, шийй долалхьара автомобиль йолча Ю. Суркова.

Мекка а волаш машин лахьараш ...

**А. ЧЕБУШЕВ.**

## Кхы цхьаькха а Іилмай кандидат

Республика унахцІеной министра заместитель Киндаров Варен Гарсиевич дике чоаш... «Нохч-ГІалгІайчен...», «Дукха за йола наь ...» ...

...

**П. ШИГАЕВ.**

## ГРОЗНЕ МОХК АГАР

Укх шера 4 апреле 4 сахьата 45 минутa 36 секунда яьча Грозне мохк агар. ...

**СЕЙСМОСТАНЦИ.**

**Редактор Т. А. ТЕБОЕВ.**

# ТЕЛЕВИДЕНИ

...

# РАДИО

6 апрель

...

7 апрель

ГЕОЛОГА ДИ

...

# ХАОТТАМ

Тахан республике гІоалех Грозне хулалуш моркаш а йоала, лоадаш йоачаа а йоалаш, малхбоалехьара мух а хьекхаш хи хилен фегара температура республике гІоалаш 5—10, Грозне 8—10 градус йоахал долаш хилен тарлу.

Кхоанен ломмех моркаш а йоалаш, юкъ-юкъе сиха а екаш, вагналахьа йоачаа а йоалаш, бе-беча оаг1ораахьа мух а хьекхаш ха хила а фегара температура бийсанна 3 градус шелалгара 2 градус йоаккхал кхочаш, денахьа 2—7 градус йоахьал долаш хила а тарлу.

**МЕТЕОСТАНЦИ.**

# ТАХАНИ КХОАНЕИ

6-ча апреле

...

7-ча апреле

...

ТХА АДРЕС: 364051, г. Грозный, Ленина ушиш 11 (3-га этаж). Телефонаш: редактора — 3-44-90; редактора зам. — 3-30-11; жоьпаьле секретара — 3-64-35; партийна вахаран культуре отдел — 3-41-40; промышленностен отдел — 3-42-38; юрта болхаш отдел — 3-42-28; письмой отделе бухгалтере — 2-60-71.

НАШ АДРЕС: 364051, г. Грозный, ул. Ленина, 11 (3-й этаж). Телефоны: редактора — 3-44-90; зам. редактора — 3-30-11; ответственного секретаря — 3-64-35; отдела партийной жизни и культуры — 3-41-40; отдела промышленности — 3-42-38; отдела сельского хозяйства — 3-42-28; отдела писем и бухгалтерия — 2-60-71.

«Грозненский рабочий» издательства типография, Революции проспект 7/84. Типография из-ва «Грозненский рабочий», проспект Революции 7/84. Заказ 3617.